

Filozofski život

Lingvistika s povodom: Hrvatski jezik u digitalnom dobu

U srijedu, 16. ožujka 2022. godine, u Knjižari Matice hrvatske (Ulica Matice Hrvatske 2, Zagreb) – povodom »Mjeseca hrvatskoga jezika« – Odjel za jezikoslovlje Matice hrvatske organizirao je javnu tribinu »Lingvistika s povodom: Hrvatski jezik u digitalnom dobu«. Gost tribine bio je Marko Tadić (Odsjek za lingvistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), dok su tribinu moderirale Ida Raffaelli (Odsjek za lingvistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) i Daniela Katunar (Odsjek za lingvistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu).

Tribina je bila zamišljena kao razgovor između gosta i moderatorica tribine, odnosno kao svojevrsni uvod u temeljna pitanja i probleme hrvatskoga jezika u digitalnom dobu. Tadić se u razgovoru s Raffaelli i Katunar dotaknuo raznih tema: od povijesne važnosti »Novosadskog dogovora« (1954.) i »Lingvističke škole u Pragu« (1993.), preko »zlata vrijednog«, cjeloživotnog filološkog i lingvističkog rada akademika Radoslava Katičića do hrvatskih jezičnih računalnih alata i resursa. Tadić se tako u kratkim crtama osvrnuo i na (I) prvi hrvatski računalno podržani korpus Gundulićeva *Osmana* (tzv. *Bujasov korpus*), (II) prvu upotrebu računalnih korpusa u kontekstu svjetske kontrastivne lingvistike (tzv. *Paralelni korpus hrvatskog i engleskog jezika*, koji je nastao u okviru projekta kontrastivnog proučavanja hrvatskoga i engleskoga jezika pod vodstvom Rudolfa Filipovića), (III) prvi milijunski korpus hrvatskoga jezika koji ujedno predstavlja i prvi milijunski korpus nekog slavenskoga jezika (tzv. *Korpus suvremenog hrvatskog književnog jezika*, znan i pod nazivom *Mogušev korpus*), (IV) prvi hrvatski čestotni rječnik, koji je nastao na temelju *Moguševa korpusa* (tzv. *Hrvatski čestotni rječnik*) te (V) višemilijunski nacionalni korpus hrvatskoga jezika (tzv. *Nacionalni korpus hrvatskoga jezika*), koji se inicijalno sastojao od 30-milijun-

skog korpusa suvremenoga hrvatskoga jezika (30M) i *Hrvatskog elektroničkog tekstovnog arhiva (HETA)*, a koji je u međuvremenu u mnogočemu nadopunjen i proširen. Kao predstojnik Katedre za algebarsku i računalnu lingvistiku Odsjeka za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Tadić je ipak najveću pažnju posvetio »Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika« iz 1967. godine, koja je nastala u osvit suvremenog digitalnog doba koje će u nadolazećim desetljećima dubinski promijeniti ne samo ljudski nego i jezični svijet. Nakon isticanja uloge Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u izradi jezičnih resursa i alata za hrvatski jezik, Tadić je upozorio na opasnost »funkcionalne nepismenosti« – stanja koje prijete svim prirodnim jezicima koji u doba digitalnih komunikacijskih kanala nemaju razvijene temeljne jezične resurse (korpusi i elektronički rječnici) i alate (lematizator i POS označivač), kao i njihovu upotrebu u najširoj produkciji i recepciji teksta, koji se u današnje doba sve više pojavljuje u elektroničkome (digitalnom) obliku kao e-tekst. U slučaju hrvatskoga jezika i novonastalih izazova i potreba digitalnog doba, Tadić je bio izrazito optimističan, ali je dodao da hrvatski znatno zaostaje u obradi govora (engl. *speech to text*) naspram drugih europskih jezika.

S obzirom na rapidnost brisanje granica između onog »ljudskog« i »računalnog«, odnosno sve veću prisutnost računalnih pomagala u svakodnevnom životu suvremenog čovjeka, Tadić je podsjetio na tri značajne jezično-filozofske postavke koje, po njegovu sudu, ne bi trebalo izgubiti iz vida: (I) jezik predstavlja temelj čovjekove ljudskosti (Wilhelm von Humboldt), (II) on je »kuća bitka« (Martin Heidegger), te kao takav (III) odražava granice ljudskog mišljenja (Ludwig Wittgenstein). Na tome tragu, pri samome kraju tribine, Tadić je zaključio da valja biti posebno oprezan u kreiranju i razvijanju jezično-računalnih rješenja sadašnjih i budućih izazova digitalnog doba.

Jan Defrančeski

Znanstveni simpozij »Pandemija, ekonomija i poslovna etika«

U petak, 25. ožujka 2022. godine, u dvorani »P. H. Kolvenbach« na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu – s početkom u 14.30 sati – Centar za poslovnu etiku Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu organizirao je znanstveni simpozij »Pandemija, ekonomija i poslovna etika«. Pokrovitelj simpozija bila je Rhema zaklada, dok su Organizacijski odbor simpozija činili: Rozalija Bregović Pračić (tajnica simpozija), Dan Đaković, Ivan Koprek, Mikošaj Martinjak, Ines Skelac, Ivan Šestak, Petar Tomev Mitrikeski. Simpozij su moderirali Rozalija Bregović Pračić i Dan Đaković. Nakon otvaranja skupa i pozdravnih riječi, Ivan Koprek (Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu) održao je izlaganje na temu »Filozofija u vremenu pandemije bolesti SARS-CoV-2«. U svojem je izlaganjem pružio svojevrsni uvod u simpozij sa sveobuhvatnom refleksijom na pandemiju. Potom su Ivan Šestak (Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu) i Rok Čivljak (Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu) izlagali na temu »Fenomenologija učinaka bolesti COVID-19 i osvrt na dvogodišnje iskustvo u Hrvatskoj«, te su opisali fenomenološko-egzistencijalne poglede na međudnos bolesti, zdravlja i pandemije. Pregledom tijeka pandemije u Republici Hrvatskoj ujedno su ukazali i na ekstremnu diskrepanciju, i njene uzroke, u incidencijama slučajeva zaraze i smrtnosti prvog i drugog vala pandemije COVID-19. Zatim je Davor Piskač (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu) održao izlaganje pod naslovom »Pandemijski pogledi na empatiju u književnosti i suvremenim medijima«. Svojim je izlaganjem istaknuo veliki potencijal književnosti u poticanju – u pandemiji prijeko potrebne – empatije. Slijedilo je izlaganje »Ljudska prava u okvirima pandemije« Ivane Đuras (Ustavni sud Republike Hrvatske), u kojemu je bilo riječi o izdvojenim mišljenjima ustavnih sudaca koji su naglašavali potencijalnu ugrozu ljudskih prava kod ponekad nerazumnih, neprikladnih i nepotrebno restriktivnih mjera. Nakon toga je Stipe Buzar (Libertas međunarodno sveučilište) održao izlaganje »Državni interes i međunarodna ekonomska pomoć u svjetlu pandemije SARS-CoV-2«, u kojemu je preispitao odnos državnih interesa i moralne odgovornosti razvijenih zemalja u kontekstu međunarodne ekonomske pomoći u suzbijanju širenja globalnog ekstremnog siromaštva. Izlaganje naslova »Redistribucija rizika u 'pandemijskom ratu' – tko kome

plaća cijenu?« održao je Stjepan Krovinović (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu) – kao dobitnik Natječaja za najbolji studentski esej na temu Simpozija. U izlaganju je istaknuo neravnomjerne posljedice preraspodjele rizika na globalnoj i nacionalnim razinama prilikom suočavanja s pandemijom, zbog asimetričnog odnosa moći, rizika i prilika prije i poslije krize.

Nakon kratkog predaha, drugi dio simpozija započeo je Luka Perušić (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu) izlaganjem »Uzrok pandemije COVID-19 motren optikom radnog opterećenja u znanstvenom sustavu«. U svojem je izlaganju objasnio sustavne probleme radnog opterećenja u znanstvenom sustavu i objasnio načelo saturiranosti kao mjerilo za analizu. Ivana Kocijan (Zdravstveno veleučilište) i Marija Brdarević (Zdravstveno veleučilište) izložile su temu »Online obrazovanje zdravstvenih djelatnika u pandemijsko doba«. U izlaganju su opisale vlastita iskustva kod prelaska na mrežnu nastavu te iskustva kolega i studenata koji se obrazuju kao zdravstveni djelatnici. Mnogi smatraju da je, unatoč praktičnim vježbama uživo, time narušena kvaliteta obrazovanja, pri čemu je jedan od najvećih izazova mrežne nastave vježbanje ustrajnosti i samomotivacije. Slijedilo je izlaganje »Rad konzularnih predstavništava u doba pandemije« Anamarije Džidić (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova). U izlaganju je opisala konzularne djelatnosti tijekom pandemije kroz nekoliko neskvalidnih primjera, poput evakuacija i repatrijacijskih letova hrvatskih državljana. Ukazala je na važnost međunarodne suradnje i koordinacije, kao i učinkovitosti (digitalne) e-diplomacije u suvremenoj diplomaciji. Potom je Danijel Časni (Biblijski institut Zagreb) održao izlaganje pod naslovom »Online bogoštovlje u doba pandemije COVID-19 na primjeru protestantske Baptističke crkve Dubrava Zagreb«. Uz pružanje povijesnog razvoja i primjene »digitalnog« bogoštovlja, opisao je i redovito emitiranje online-bogoštovlja tijekom pandemije, koje su provodile zagrebačke baptističke crkve. Nakon toga je Lamija Alili (Islamska zajednica u Hrvatskoj) u izlaganju »Islam i pandemija« opisala izazove Islamske zajednice u suočavanju s problemom pomirenja vjerskih i zdravstvenih zahtjeva. U izlaganju je stavila naglasak na fleksibilnost islamskog pogleda u popuštanju vjerskih obveza kada je u pitanju ljudsko zdravlje. Naposlijetku je Petar Tomev Mitrikeski (Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu) održao izlaganje »Ah taj virus...«, u kojemu je reflektirao o biti i enigmatičnoj metafizici virusa, s obzirom na međudnos virusa s okolinom. U izlaganju je upozorio na karakteristike virusa u živom i neživom stanju te parazitsku po-

tencijalnost koju ima isključivo postojanjem unutar žive stanice.

Simpozij »Pandemija, ekonomija i poslovna etika« zaokružen je završnom raspravom, formalnim zatvaranjem, zahvalama izlagačima te pozivom na prijenos iznesenih misli u pisani oblik u nadolazećem zborniku. Uz bogatstvo rasprava, simpozijem je vladala ugodna atmosfera potaknuta međusobnim uvažavanjem različitih stavova.

Stjepan Krovinović

Gostujuće predavanje Larsa Fredrika Händlera Svendsena o filozofiji laži

U srijedu, 11. svibnja 2022. godine, u dvorani Zagreb na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu održano je gostujuće predavanje istaknutog norveškog filozofa Larsa Fredrika Händlera Svendsena na temu »filozofije laži«. Prije početka predavanja, Mislav Kukoč (Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu) u kratkim je crtama predstavio gostujućeg predavača, ističući njegov jasan i pitak stil pisanja. Daljnji tijek predavanja može se podijeliti u četiri ključna dijela: (1) terminološki dio, (2) etičke postavke laži, (3) laganje u politici i (4) popratna rasprava. Svendsen je na samom početku izlaganja istaknuo da laži – koliko već kontroverzne i neprihvatljive u nekom društvu bile – nedvojbeno čine sastavni dio komunikacijskih procesa, što je ilustrirao i iskazom:

»Ne sjećam se svojih prvih riječi, no tad sam već počeo lagati, i od tad lažem svima.«

Svendsen je u prvom dijelu predavanja, u okviru terminološkog i definicijskog razgraničenja ključnih pojmova, istaknuo kako druga strana polariteta laži (engl. *lie*) nije istinitost (engl. *truth*), nego istinoljubivost (engl. *truthfulness*). Sama laž ne ovisi o točnosti nekog iskaza, već o intenciji subjekta koji je uvjeren da ima opravdano vjerovanje da nešto *jest* ili *nije* istinito, a ta intencija subjekta može se opisati kao iskrenost. Svendsen je zatim istaknuo dva kardinalna pojma koja su relevantna kada se govori o istini i laži. Riječ je, dajako, o muljanju (engl. *bullshit*) i istinitosti po osjećaju (engl. *truthiness*). Naime, muljanje je vrlo blisko laži, ali se od nje razlikuje po tome što, iako je neiskreno, ne podrazumijeva iskaz neistine, već je samo usmjereno na že-

ljeni učinak. Drugim riječima, onaj koji mulja dijeli iskaze bez brige o onome što bi bilo istinoljubivo. Istinitost po osjećaju, s druge strane, bliža je istinoljubivosti, ali može iskriviti ono što bi pod racionalnim uvjetima moglo biti iskazano istinoljubivo. Radi se o formi koja podrazumijeva oslanjanje na osjećajne istine (engl. *gut feeling*) prilikom utemeljenja vlastitih iskaza, što stavlja po strani proces logičke kontemplacije kojom bi se osigurao legitimitet iskaza.

U drugom su dijelu predavanja dovedene u pitanje etičke postavke laži kao takve. Postoje li uvjeti u kojima je pod nekim altruističnim motivima opravdano lagati ili se uvijek treba držati onoga što je točno? Na tragu navedenog pitanja, Svendsen je na dosljedan način nastojao utemeljiti oba toka misli na idejama klasičnih »filozofskih divova« kao što su Aristotel, Kant i Machiavelli. Jasno je da postoje »crne« laži čije su implikacije izrazito negativne, »bjelice« laži kojima se nastoje izbjeći neugodnosti i štetnosti, kao i široko područje »sivih« laži između ta dva idealtipska polariteta. U predavanju je najveći naglasak bio stavljen na Kantov pristup koji naglašava važnost poštivanja moralnog zakona, što sve laži čini neprihvatljivima, pa čak i one koje su napravljene pod dobrom namjerom. Vodeći se formulacijom Kantova kategoričkog imperativa o odnosu prema drugim bićima kao prema cilju, a ne kao prema sredstvu, Svendsen je naglasio da bi čak i dobronamjerna laž onoga prema kojemu je ona usmjerena lišila slobode koju bi imao kada bi bio suočen s okrutnom istinom. Izazovi koji prate takav pristup u predavanju su bili ilustrirani kroz nekoliko primjera, poput: (I) ubojice na vratima koji traži informacije za iduću žrtvu, i (II) roditelja koji laže djeci da ih ne optereti potencijalno štetnim informacijama.

Svendsen se u trećem dijelu predavanja dotaknuo pitanja opravdanosti laži u politici, teme koja je također bila razmotrena kroz tijekove misli kardinalnih ličnosti iz povijesti filozofije. Svendsen je pritom istaknuo tri ključna pristupa po pitanju laži u politici: (1) u politici se ne bi trebalo lagati, (2) iskrenost je očita preferencija, ali laž je opravdana u politici ako vodi do blagotvornog učinka, (3) laž je neprihvatljiva, no u politici je ipak ponekad potrebna. Kao glavnog teoretičara prvog pristupa istaknuo je, ponovno, Immanuela Kanta – čiji pristup ne ostavlja mjesta za laži, čak ni u politici. Niccolò Machiavelli doveden je u vezu s drugim pristupom, koji zauzima stav da je laž u politici očita, prisutna i opravdana pojava, ako je usmjerena prema određenim ciljevima. Srednji put između dva navedena pristupa Svendsen je utemeljio na radu poznatog sociologa Maxa Webera, koji smatra da je laž u politici opravdana isključivo u najizazovni-

jim situacijama, odnosno kada bi posljedice istine bile vrlo destruktivne. Pored potonja tri pristupa pitanju laži u politici, Svendsen je u svojem predavanju razmatrao i promjene oblika laži u modernom društvu, referirajući se na filozofiju Hanne Arendt, koja na primjeru totalitarnih režima objašnjava kako moderni totalitarizmi kroz raspoloživu moć vrše supresiju istine do razine u kojoj produciraju potpuno novu stvarnost laži na prostoru svoga djelovanja.

Na kraju je predavanja otvorena rasprava. Studenti i profesori postavili su više pitanja koja su na oglednim primjerima izazivala predstavljene pristupe. Osim toga, fenomen laži je kroz popratnu raspravu bio podvrgnut i kratkoj analizi publike te doveden u vezu s »narcističkom kulturom«. S obzirom na pozamašnu posjećenost, nedvojbenu kvalitetu sadržaja i plodotvornost rasprave, može se zaključiti da je gostujuće predavanje Larsa Fredrika Händlera Svendsena bilo izrazito uspješna manifestacija duha suvremene filozofije.

Petar Šarić

20. Lošinjski dani bioetike

Od 15. do 18. svibnja 2022. godine održavali su se jubilarni 20. *Lošinjski dani bioetike* u Malom Lošinj. Uz glavni simpozij »Integrativna bioetika i nova epoha« održao se i okrugli stol »Hrvatska i GMO: od creskog apela do saborske Deklaracije. U povodu donošenja Deklaracije o Alpe-Adria-Dunav području slobodnom od GMO« te *Studentska bioetička radionica* na temu »Sloboda i zdravlje«. Uz osnivače i organizatore – Hrvatsko filozofsko društvo, Hrvatsko bioetičko društvo i Grad Mali Lošinj – jubilarni susret omogućili su Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku i Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, dok su suorganizatori *Studentske bioetičke radionice* bili Udruženje studenata filozofije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Pokrovitelj jubilarnog događanja bila je Primorsko-goranska županija, dok su Organizacijski odbor ovogodišnjih *Lošinjskih dana bioetike* činili: predsjednik Ante Čović (Hrvatska), glavni tajnik Hrvoje Jurić (Hrvatska), poslovna tajnica Mira Matijević (Hrvatska) i 75 drugih članova.

Najveći broj sudionika stigao je u kasno nedjeljno poslijepodne 15. svibnja 2022. godine. Nakon smještaja i zajedničke večere u Hotelu *Aurora*, odvijalo se otvaranje *Studentske bioetičke radionice* »Sloboda i zdravlje«, nakon čega je uslijedila projekcija dokumentarnog filma i popratna rasprava.

Idućeg dana, 16. svibnja 2022. godine, program je započeo otvaranjem skupa i pozdravnim riječima organizatora, nakon kojih je uslijedilo plenarno predavanje Hrvoja Jurića (Hrvatska) pod naslovom »Prvih dvadeset *Lošinjskih dana bioetike*«. Sažeti pregled, popraćen izabranim fotografijama s prijašnjih okupljanja, prenio je dojam o trajnoj vrijednosti koju je svaki od proteklih susreta imao za sudionike. Nakon toga, predsjednik Organizacijskog odbora *Lošinjskih dana bioetike* Ante Čović (Hrvatska) održao je u sklopu okruglog stola predavanje »Hrvatska i GMO: od Creskog apela do saborske Deklaracije«. Svojim je predavanjem sudionicima pružio uvid u dalekosežni učinak ovakvih znanstvenih okupljanja. Tako je, primjerice, istaknuo da je na trećim *Lošinjskim danima bioetike* (održanima 2004. godine) donesena *Lošinjska deklaracija o biotičkom suverenitetu*, čija je glavna namjera – očuvanje hrvatskog životnog prostora od GMO-a – rezultirala 25. ožujka 2022. godine saborskom *Deklaracijom o Alpe-Adria-Dunav području slobodnom od GMO-a*. Taj golemi uspjeh svakako čini neizmjerljivo vrijednim višegodišnji rad svih sudionika *Lošinjskih dana bioetike*, ali i *Dana Frane Petrića*, s obzirom na to da je izvorna inicijativa otpora GMO-u započela *Creskim apelom* iz 1998. godine. Iduće predavanje, »Hrvatska – zemlja slobodna od GMO-a«, održala je Marijana Petir (Hrvatska), hrvatska zastupnica u Europskom parlamentu. U predavanju je izložila rezultate svog dosadašnjeg dugogodišnjeg rada: u razdoblju od 2003. do 2010. godine sve županije u Republici Hrvatskoj proglasile su svoja područja slobodnim od GMO-a, a sada se radi na tome da se i partneri iz susjednih zemalja pridruže toj inicijativi. Sa sljedećim predavanjem, »Reguliranje novih tehnika uređivanja gena u poljoprivredi na razini EU – stanje i perspektive«, Ivica Kelam (Hrvatska) upozorio je na to kako se unatoč većinskoj težnji za zaštitom cijelog europskog područja od GMO usjeva, unutar novih pravnih regulativa suptilnim intervencijama ipak otvara prostor za njihovo uvođenje. Mijenjanjem nazivlja u tehnici proizvodnje određenih biokemijskih spojeva pokušava se istodobnom prilagodbom pravnih okvira ostvariti prodaja i sadnja GMO sjemena na području Europe. Valerije Vrčec (Hrvatska) svojim je predavanjem »GMO u vrijeme pandemije« sjajno pokazao kako se tijekom medijskog nametanja teme »pandemija« ne-

opaženo provuklo nekoliko važnih događaja vezanih uz GM temu: jedna sudska presuda glede ilegalne sjetve GM usjeva, europska dozvola za uzgoj GM soje, Bayerovo otkazivanje uporabe štetnog herbicida glifozata te pojava novih »znanstvenih« propagiranja vrijednosti GM usjeva.

Nakon okruglog stola, započeo je program simpozija »Integrativna bioetika i nova epoha« i *Studentske bioetičke radionice* na temu »Sloboda i zdravlje«. Program simpozija odvijao se paralelno u tri dvorane hotela *Aurora* (dvorane A, B i C), dok se studentska radionica odvijala paralelno, raspoređena u četiri grupe (»Gama«, »Delta« »Epsilon«, »Zeta«). Niz izlaganja u dvorani A otvorio je Kristijan Gradečak (Hrvatska) s temom »Suprotnost engleske i njemačke filozofije prirode«. Na primjerima Francisa Bacona i F. W. J. Schellinga istaknuta je paradigmatična suprotnost: engleski način istraživanja prirode u Baconovu spisu *Nova Atlantida* karakteriziran je težnjom za ovladavanjem, preobrazbom i gospodarenjem nad prirodom, dok je njemački način istraživanja prirode u vrijeme klasičnoga njemačkog idealizma prvenstveno bio orijentiran na spoznavanje onog božanskog ili duhovnog u njoj. Zatim je Jan Defrančeski (Hrvatska) održao izlaganje »O povezanosti empirijske semantike i dubinske ekologije Arnea Næss«a. Næssova dubinska ekologija proizlazi iz njegovih cjeloživotnih istraživanja na području jezika, kojima je pružio osnovu za dublje shvaćanje ljudskog okruženja putem pojmova samoostvarenja, identifikacije i intrinzične vrijednosti. Potom je Antun Japundžić (Hrvatska) s temom »Suvremeni čovjek pred izazovima ekološke krize« istaknuo da je čovjek postao glavni uzročnik ekološke krize prekomjernim korištenjem prirodnih resursa. Iznio je stav da se teologija može pridružiti ekologiji u upozoravanju čovjeka na njegovu odgovornost prema okolini, što je sukladno kršćanskom moralnom nauku. Silvana Dragun (Hrvatska) u izlaganju »Refleksije cjelovite ekologije u konceptu rasta i blagostanja sv. Hildegarde iz Bingen«a povezala je encikliku *Laudato si'*, posebice njenu »cjelovitu ekologiju«, s kršćanskim načelima benediktinske duhovnosti u životu i djelima Hildegarde iz Bingen, istaknuvši njeno holističko učenje i kozmički položaj čovjeka kao suprotnost tehnokratskoj paradigmi modernog vremena. U zajedničkom izlaganju »Crtime bioetičkog koncepta zaštite prirode i okoliša u djelima J. R. R. Tolkiena« Saša Zavrtnik i Damir Žubčić (Hrvatska) izdvojili su neke motive iz Tolkienovih glavnih književnih djela, koji ukazuju na neraskidivu povezanost života prirode i ljudi, sa snažnom porukom o važnosti te veze. Dafne Vidanec (Hrvatska) je u izlaganju o »Enciklici *Laudato si'* i njezinim odjecima

ekološkog humanizma u suvremenom svijetu« iznijela vlastite dojmove i iskustva u čitanju i razumijevanju tog papinskog teksta. Na zanimljiv način uprizorila je kako ju taj dokument inspirira na dublje promišljanje tekstova evanđelja. Lidija Knorr (Hrvatska) je u izlaganju »Što je rijeka bez vode?« predstavila slučaj rijeke Whanganui na Novom Zelandu, koja se od 2017. razumijeva kao osoba do te mjere da su joj dodijeljena određena prava. Na tom slučaju Knorr vidi primjer drugačijeg odnošenja prema vodi, naspram zapadnjačkog depersonaliziranog i eksploatirajućeg tretiranja prirodnih bića, a slučaj predstavlja primjer integrativne bioetike u praksi, što su prisutni prepoznali. Nakon toga je slijedilo izlaganje »Granice Næssova pojma Samoostvarenja« Josipa Guća (Hrvatska), u kojemu je iznio konsekvence tog pojma s obzirom na njegovo ne-individualističko i ekologijsko shvaćanje u smjeru izgradnje biosfernog egalitarizma, iz čega proizlazi i proširenje pojma moralnog subjekta. Frano Barbir (Hrvatska) je s izlaganjem »Principi pravedne globalne energetske tranzicije« iznio stajalište da globalno zatopljenje i klimatske promjene svoj uzrok imaju u izgaranju fosilnih goriva. Te promjene nastoje se ublažiti energetskim tranzicijama, za koje izlagač smatra da ih trebaju provesti zemlje najzaslužnije za akumulaciju stakleničkih plinova. Tijana Trako Poljak, Bruno Šimac i Vladimir Ivanović (Hrvatska) predstavili su temu »Hrvatski ruralni prostori kao ruralni socijalno-ekološki sustavi (RSESOVI): pojmovni i metodološki pristupi«. Izlaganje nastalo u sklopu projekta *SECURAL* prezentira razloge i izazove koje ruralnim zajednicama, sagledanima kroz ekonomsku, socijalnu i ekološku dimenziju, nameće modernizacija, kojoj se one odupiru ili prilagođavaju. Ivana Vinković Vrček (Hrvatska) u svojem je izlaganju »Izloženost mikro- i nanoplastici: procjena zdravstvenih rizika kod ljudi« upozorila na golemu proizvodnju plastike kao materijala široke uporabe, koji se vrlo sporo razgrađuje. Ali i u tom procesu njen raspad na manje komade – mikroplastiku i nanoplastiku – dovodi do njenog prisustva u vodi, zraku i hrani, stoga i u cijelim ekosustavima, što ima posljedice po zdravlje organizama.

Program u dvorani B odvijao se na engleskom jeziku. Otvorio ga je Michael George (Kanada) s predavanjem »Making Connections: Symptoms, Problems, and Prototypes« [»Uspostavljenje veza: simptomi, problemi i prototipovi«]. U njemu je upozorio na potrebu da bioetičari, dosljedno idealu interdisciplinarnosti, razmotre kojim modelom bi se međusobno bolje razumjeli oko vlastitih perspektiva i načina rada te na koji način bi se moglo ostvariti što bolju povezanost u detektiranju i komuniciranju kolektivnih problema

u svijetu. Zatim je Bernard Špoljarić (Hrvatska) izlaganjem »From Image to Concept: Onto-Epistemological Approach to the Identity Controversy« [»Od predodžbe do pojma: onto-epistemologijski pristup sporu oko identiteta«] upozorio na potrebu za jasnim pojmovima u rješavanju svih pitanja identiteta, naspram predstavljačke moći koja u nizovima predodžbi ostaje u identificiranju stvari prema navici. Potom je Marko Kos (Hrvatska) predstavio etičke i filozofske implikacije pitanja postavljenih u znanstvenofantastičnoj seriji knjiga autora Orsona Scotta Carda, posebice pitanja »stranosti« i »drugosti« u izrazima koje nudi norveški jezik. Sadržaj svog izlaganja iznio je pod naslovom »The Beast Called War« [»Zvijer zvana rat«]. Nakon toga je Hrvoje Jurić (Hrvatska) s temom »Life and Health in the Kafkaesque Circumstances« [»Život i zdravlje u kafijskim okolnostima«] iznio gledište da životu u današnjem svijetu odgovara karakterizacija onog »kafijskog«, osobito u pitanjima zdravlja i bolesti te života i smrti. Slijedilo je izlaganje »The Notions of Natural and Artificial in the 20th Century Cultural Criticism: Three Approaches – Oswald Spengler, Ernst Jünger and Hannah Arendt« [»Pojmovi prirodnog i umjetnog u kritici kulture u 20. stoljeću: tri pristupa – Oswald Spengler, Ernst Jünger i Hannah Arendt«] Gábor Kovácsa (Mađarska), u kojemu je bilo prikazano na koji način je kod istaknutih autora 20. stoljeća razmatrana tehnika u sve većem zauzimanju ljudskog života, pri čemu ona, primjerice, kod Jüngera nije zbroj alata i uređaja, nego zaseban jezik i simbolički svijet, dok je kod Arendt tehnika prepoznata u službi održavanja života u široj pojavi renaturalizacije. Béla Mester (Mađarska) proveo je analizu mađarske distopijske književnosti sa stajališta prikaza životinja, biljaka i živih bića u izlaganju »Landscapes in the Dystopias of Hungarian Literature in the Interwar Period« [»Krajolici u distopijama mađarske književnosti međuratnog perioda«]. Maja Vejić (Hrvatska) je u izlaganju »Digital Media and Hybrid Warfare – the Ethical Problems of Defining Civilians in Contemporary Armed Conflict« [»Digitalni mediji i hibridno ratovanje – etički problemi definicije civila u suvremenim oružanim sukobima«] upozorila na nejasno razlikovanje civila i vojnika u modernim oblicima ratovanja. Srećko Gajović (Hrvatska) u svojem je izlaganju »Knowledge and Integrity Are Necessary in Resolution of Ethical Controversies in the Digital Society« [»Znanje i čestitost kao temelj etičkog promišljanja u digitalnom društvu«] razmatrao tvrdnju da tzv. »otvorene online-rasprave« nisu doprinijele demokratizaciji društva. Harald Briesche (Njemačka) u izlaganju »The ‘Golden Rule’ as a Prerequisite for Practical Medicine

also in Future« [»‘Zlatno pravilo’ kao preduvjet praktične medicine i u budućnosti«] naglasio je da tzv. »zlatno pravilo« u užurbanj svakodnevnoj medicinskoj praksi može biti koristan instrument u rješavanju problema medicinske etike, iako je ono u modernoj filozofiji uglavnom zanemarivano. Mislav Kukoč (Hrvatska) i ovom prilikom govorio je o Galenovom liječničkom idealu, dodavši i suvremeni osvrt na vrijeme pandemije. Izlaganje je naslovio »Love of Wisdom in the Time of Corona: The Best Doctor is also a Philosopher« [»Ljubav mudrosti u doba korone: najbolji je liječnik ujedno i filozof«].

U dvorani C program je započeo s izlaganjem »Eutanazija i kraj klasičnog humanizma« Boruta Ošlaja (Slovenija). Izlagač je kratkim pregledom statusa ljudskog dostojanstva unutar humanističke tradicije naglasio kako se zakonsko reguliranje potpomognutog samoubojstva nikako ne slaže s tom tradicijom. Ana Jeličić i Nevena Aljinović (Hrvatska) prikazale su povijesnu genezu eutanazije pod naslovom »Pravo na smrt? Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo od antike do suvremenog doba«. Denis Novko (Hrvatska) izlagao je temu »Schelling i zdravlje duha: pojam ludila u Stuttgartskim privatnim predavanjima«. Iz antropološke sheme koja prikazuje čovjeka izgrađenog dinamičkim napredovanjem kroz tzv. »potencije«, Schelling je skicirao dinamičko shvaćanje zdravlja i bolesti te posebno bolesti duha kao vrste prekinutosti duševne veze s cjelinom ljudskog bitka. Tomislav Krznar (Hrvatska) interpretirao je rad Davorina Trstenjaka s naglaskom na bioetički način čitanja njegovih djela u izlaganju »Obrazovanje koje poštuje život – poruke učiteljstva Davorina Trstenjaka«. Bruno Čurko (Hrvatska) govorio je o »Važnosti bioetičkog obrazovanja učitelja«. U izlaganju je iznio rezultate anketa i intervjua s nastavnicima i ravnateljima osnovnih i srednjih škola u sklopu projekta »LOOP«, vezano uz poboljšanje pet područja učiteljskog obrazovanja. Marija Brdarević i Mario Bebek (Hrvatska) izložili su temu »Mentorstvo u nastavi – naobrazba i odgoj kao bioetičko pitanje ‘ja’ ili ‘mi’«. Istaknuli su da mentor mora širiti znanje u istini, ali istovremeno mora biti ponizan i nenametljiv, kako ne bi stvorio odnos na temelju pukog autoriteta, što priječi skladno prenošenje znanja. Kristina Dilica, Dora Grejza i Ivica Kelam (Hrvatska) predstavili su temu »Bioetički senzibilitet u međupredmetnim temama u osnovnoj školi«. Referirajući se na provedenu kurikularnu reformu školstva »Škola za život«, ispitali su do koje mjere su u njoj zastupljene teme koje se dotiču bioetičkih pitanja. Ivan Perković i Luka Janeš (Hrvatska) govorili su o iskustvima izvođenja nastave na novom kolegiju diplomskog studija

ja sociologije na Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu. Izlaganje je naslovljeno »Impresije, orijentiri i zaključci – kolegij 'Integrativna bioetika, okoliš i društvo'«. Sunčana Roksandić i Ksenija Turković (Hrvatska) u izlaganju »Bioetika u pristupu poučavanju medicinskog prava studentima Pravnog fakulteta u Zagrebu – iskustvo i izazovi« govorele su o studijskom kolegiju »Bioetika i ljudska prava«. Kolegij se na Pravnom fakultetu izvodi na hrvatskom i engleskom jeziku. Iva Rinčić i Amir Muzur (Hrvatska) predstavili su istraživanje o primjeni bioetičkih standarda na grad i općeno urbano pitanja. Istraživanje su izložili pod naslovom »Nagovor na urbanu bioetiku: preliminarna lista urbanih bioetičkih standarda«. Program se u dvorani D u hotelu Vespera odvijao među studentskim polaznicima *Studentske bioetičke radionice*. Raspoređeni u četiri grupe, razgovarali su o četiri različite teme: »Bioetika i sloboda«, »Društvo i sloboda«, »Bioetika i zdravlje«, »Medicina i zdravlje«. Potom je zajednički studentski program izvođen u dvjema radionicama: »Cyber suicide« i »Spolnost i zdravlje«.

Navečer su održana predstavljanja recentnih bioetičkih izdanja: prvih trideset godina časopisa *Socijalna ekologija*, zatim *Integrativna bioetika i aporije psihe* (ur. Luka Janeš), *Bioetika, umjetnost i mediji* (ur. Matija Viga), *Transhumanism as a Challenge for Ethics and Religion [Transhumanizam kao izazov za etiku i religiju]* (ur. Robert Petkovešek i Bojan Žalec), *O čemu i zašto brinemo: politika, ekonomija i etika brige u svjetlu pandemije COVID-19* (ur. Ozren Lalić, Borislav Prodanović, Hana Kukučka), *Održivi razvoj – odabrani pojmovi* (Darko Kiš, Sanja Kalambara, Aleksandar Racz, Nives Jovičić, Dario Brdarić). U nizu autorskih knjiga predstavljena su izdanja: Željko Kaluđerović, *Bioetički kaleidoskop*; Tomislav Krznar, *Bioetički horizonti: susretišta bioetike i obrazovanja*; Suzana Marjanić, *Cetera animantia – od etnozooologije do zootehike*; te Matija Mato Škerbić, *Filozofija sporta: nastanak i razvoj jedne discipline*, dok su predstavljajući bili, redom: Tijana Trako Poljak, Luka Janeš, Jan Defrančeski, Odilon-Gbènoukpo Singbo, Lino Veljak, Katica Knezović, Ivica Kelam, Josip Guć, Hrvoje Jurić i Miloš Marković.

Idući dan, 17. svibnja 2022. godine, započeo je s »Plenarnom sesijom: Obljetnice«. Igor Čatić (Hrvatska) održao je predavanje »Prijelomne obljetnice informacijske kulture – informacijski otpad«, u kojemu je razmatrao povezanost između materijalnog i informacijskog otpada, izvedenu preko ekvivalenta ugljikova dioksida. U predavanju »Je li došao kraj romansi iz Seattlea? Osvrt na šest desetljeća etičkih povjerenstava«, Iva Rinčić (Hrvatska) rekonstruirala je društvene okolnosti i

nastanak tzv. »Savjetodavnog pristupnog povjerenstva« iz 1962. godine u Seattleu, osnovanog s ciljem odabira pacijenata-kandidata za dijalizu. Potom su Amir Muzur i Iva Rinčić (Hrvatska) u predavanju »Fritz Jahr – četvrt stoljeća nakon otkrića: nepodnošljiva lakoća ignoriranja« iznijeli pregled zastupljenosti imena Fritza Jahra u bazama »Scopus«, »Web of Science« i »Medicine«.

Nakon plenarnih izlaganja, program u dvorani A otvorio je Ivo Džinić (Hrvatska) s izlaganjem »Integrativna bioetika i kulturologija: značajnije poveznice dviju disciplina«. U njemu je usporedio bioetiku i kulturologiju po zajedničkim obilježjima, od kojih pluri-perspektivnost predstavlja glavnu dimenziju. Naime, obje se u znanstvenom smislu susreću s ciljem stjecanja orijentacijskog znanja. Josip Periša (Hrvatska) održao je izlaganje »Važnost umjetnosti za bioetičko istraživanje«, u kojemu je naglasio da umjetnička djela mogu pridonijeti rješavanju nekih moralnih problema. Zatim je Rajna Racz (Hrvatska) u izlaganju »Etičnost mijenjanja vlastitog tijela radi stvaranja novog identiteta kao dio Orlanin *karnalne umjetnosti*« istaknula da je Orlan stvarala svoj novi identitet iz suprotstavljenosti dvaju sustava znakova: govornog jezika i vlastitog tijela. Darija Rupčić Kelam (Hrvatska) govorila je o aktivizmu simbolički sadržanom u svakoj formi suvremenog plesa. Taj ples, kao i aktivizam u najširem smislu, izražavaju nezadovoljstvo postojećom situacijom te predstavljaju protestne oblike izričaja u kojima izvođač pokazuje svoju ranjivost unutar društvenih uvjeta. Izlaganje je naslovlila »Ranjivost, otpor i aktivna tijela plesak«.

U dvorani B program na engleskom jeziku otvorio je Dejan Donev (Sjeverna Makedonija) s izlaganjem »20 Years Later: The Development of Macedonian Bioethical Thought« [»20 godina kasnije: razvoj makedonske bioetičke misli«]. Govorio je o poticaju koji su *Lošinjski dani bioetike* imali na nastanak bioetičkog mišljenja u Makedoniji. Aleksandra Deanoska Trendafilova (Sjeverna Makedonija) u izlaganju »Ecocentrism in Criminal Law – The Case of North Macedonia« [»Ekocentrizam u kaznenom pravu – slučaj Sjeverne Makedonije«] govorila je o tendenciji ekocentričnog pristupa zaštiti prirode i života kod izrade novog Kaznenog zakona u Sjevernoj Makedoniji. U toj se težnji pokušava pravno izjednačiti genocid i ekocid kao međunarodni zločin. Nikola Samardžić i Nevena Divac (Srbija) u izlaganju »Utilitarianism, Populism and Quasi-Ethical Dilemmas of the Pandemic« [»Utilitarizam, populizam i kvazi-etičke dileme pandemije«] govorili su o zlouporabi epidemioloških mjera vršenoj od strane populističkih autoritarnih režima, koji su sužavanjem demokratskih prava i osobnih

sloboda doprinijeli širenju i trajanju pandemije. Eva D. Bahovec (Slovenija) izložila je temu »How Could New Political Propaganda Abolish Already Established Women's Rights?« [»Kako nova politička propaganda može ukloniti već dostignuta ženska prava?«]. U svojem je izlaganju govorila o pravu na abortus kao o obilježju prosvječenosti europskih zemalja te kako je u tom pogledu ženama bilo bolje u nekim socijalističkim zemljama istočne Europe. Poljsku je istaknula kao primjer loše prakse, a isto je pokušala sagledati i na primjeru nekih tendencija u Sloveniji.

U dvorani C prvi je govorio Odilon-Gbènoukpo Singbo (Hrvatska) o »Bioetičkom tematiziranju algoritmičke civilizacije«. Istaknuo je kako informatičko-digitalne paradigme, preko umjetne inteligencije, znatno mijenjaju poimanje čovjeka s obzirom na to da se ono »istinito« i »ispravno« nameću posredstvom rezultata što ih isporučuju pametni strojevi. Ana Tomičić, Anamaria Malešević i Anto Čartolovni (Hrvatska) predstavili su temu »Nadilaženje algoretičkih aporija – empirijska analiza etičkih vrijednosti u domeni umjetne inteligencije u zdravstvu«. U izlaganju govorili su o crkvenom apelu na etičko korištenje algoritama i njegovoj primjeni na digitalno zdravstvo. Marija Zelić (Hrvatska) je u izlaganju pod naslovom »E-čovjek: e-participacija i suvremeno građanstvo« govorila o upravnim digitalnim uslugama te njihovoj lošoj strani s obzirom na to da isključuju osobe koje ne žele sudjelovati u mrežnim procedurama. Potom su Matija Mato Škerbić (Hrvatska) i Miloš Marković (Srbija) održali izlaganje »Empirijska etika sporta: kršenje pravila u ABA košarkaškoj ligi«. Prikazali su odnos teorijske literature iz etike sporta sa stavovima praktičara sporta, izradivši upitnik s 12 pitanja koji je rješavalo 66 profesionalnih košarkaša iz različitih klubova. Upitnik se koncentrirao na situacije kršenja pravila u igri. Izlagači su iz rezultata apelirali na potrebu za empirijskom etikom sporta kao novim područjem za utemeljenje etičkih principa i teorija.

Nakon jutarnje sesije sudionici su mogli prisustvovati plesnoj radionici »Ples sjena« koju je vodila Darija Rupčić Kelam (Hrvatska). Naziv i tema radionice referirali su se na pojam sjene u psihologiji Carla Gustava Junga. Popodnevni program u dvorani A otvorili su Marija Selak Raspudić i Nino Raspudić (Hrvatska) s izlaganjem »Pandemijski paternalizam i izvanredno stanje«. Predstavili su Agambenovu teoriju izvanrednog stanja kao paradigme vladanja u suvremenoj politici. Izvanredno stanje primjenjivale su gotovo sve vlade diljem svijeta tijekom pandemij-skog razdoblja (izuzev nekoliko iznimaka), što je izazvalo krajnje opasnu situaciju za sve građane kao članove demokratskih uređenja.

Izuzev političkog nasilja izazvanog suspenziranjem uobičajenih demokratskih procesa, iz niza Agambenovih razmatranja istaknuli su posljedice koje će pandemijske okolnosti imati na dosadašnji odnos liječnika i pacijenata, tj. rađanje nepovjerenja i otpora prema liječnicima. Na kraju su iznijeli i filozofijsko-psihološka razmatranja o posljedicama nametanja uporabe maski te stavove o segregaciji društva proizvedenoj tzv. »mjerama«. Potom je Sead Alić (Hrvatska) u izlaganju »Medicinski potpomognuta oplodnja kapitala« govorio o medijskim i poslovnim aspektima uvođenja pandemije na »svjetsko tržište«. Redosljed zabrinjavajućih pojava iznio je u tri momenta: vlasnici globalnih medija određuju prirodu medicine, a ona postaje područje kapitalističkog imperijalizma. Krajnji rezultat je koloniziranje ljudske psihe. Zatim je Lino Veljak (Hrvatska) izložio temu »Bioetika i logika reprodukcije«. U predavanju je upozorio na izloženost bioetike tome da i sama postane dio poretka zasnovanog na logici profita, dok će se ona, ukoliko bude isticala autodestruktivnu prirodu u reprodukciji života spomenute logike, profilirati kao ometajući čimbenik.

Raspravu koja je uslijedila započeo je Mislav Kukoč koji je digao glas protiv Agambenovih analiza, zastupajući spasonosnost svih uvođenih mjera. U svome protestu iznio je zapravo uobičajene televizijske argumente, odnosno uvjerenja oblikovana u medijskoj strategiji širenja narativa, namijenjena nekritičkom pučanstvu. Raspudić mu je uzvratio ukazivanjem na zabrinjavajuće posljedice iz realnog života, poglavito utjecaj mjera na psihu djece školske i predškolske dobi. Hrvoje Jurić pridružio se ukazujući na vrhovnu ulogu tehnike koja i u pandemijskom događanju diktira životnu stvarnost. Na kraju vrijedi istaknuti da su Veljak i Raspudić izrazili različito stajalište o svrsi pandemijskog događanja: Raspudić je smatrao da je krajnja svrha ipak duhovna, dok je Veljak izrazio da se, prije svega, radi o preraspodjeli kapitala u globalnoj mreži farmaceutske industrije.

Sesiju je nastavio Davor Vuković (Hrvatska) s temom »Kršćansko-teološki odgovor na izazov krize i bolesti«. Taj odgovor na pandemijsku krizu i rat u Ukrajini razdijelio je u četiri teme: (I) krizu kao prilika za obraćenje Bogu, (II) uklanjanje straha vjerom u Krista, (III) svjedočenje milosrđa i ljubavi i (IV) nadu u vječni život. Katica Knezović (Hrvatska) u izlaganju »Odgovornost za život u proglašenoj pandemiji koronavirusa – moralno-etički vidik« upozorila je na niz životno neodgovornih postupaka: institucionalnu zlouporabu položaja velikih nadnacionalnih organizacija, odgovornost zdravstvenih djelatnika u primjeni eksperimentalnog cjepiva, zaobilazanje informativnog pristanka, ucjenjivanje ljudi u

svrhu cijepljenja, kršenje temeljne medicinske etike, pa sve do odgovornosti građana u njihovom reagiranju na epidemiološke mjere te odgovornost medija za širenje straha. Nakon toga je Stipan Tadić (Hrvatska) predstavio rezultate mrežnog ispitivanja (na 183 sudionika) koliko religioznost doprinosi odlukama koje suprotstavljaju osobnu slobodu i opće dobro. Izlaganje je naslovio »Između osobne slobode i općeg dobra – religioznost i odluka o cijepljenju«. Ljerka Armano, Aleksandar Racz i Vanja Tešić (Hrvatska) govorili su o »Predrasudama, manipulacijama i lažima o učinkovitosti korištenja neispitanih preparata u liječenju bolesti uzrokovane koronavirusom (COVID-19)«. U središte teme stavili su uporabu Ivermektina, istaknuvši kako su znanstvene studije o njegovoj učinkovitosti kontroverzne te da gotovo nigdje nije odobren za liječenje COVID-19. Luka Fotak (Hrvatska) izložio je temu »Bioetika u doba COVID-pandemije – pogled kliničara«. Istaknuo je opterećenje zdravstvenog sustava tijekom pandemije i manjak zdravstvene opreme, zbog čega dolazi do pada kvalitete zdravstvene usluge. Orhan Jašić (Bosna i Hercegovina) i Zorica Kaluđerović Mijartović (Grčka) govorili su o »Pojmu farmaceutskog otpada u bioetičkom diskursu«. Ukazavši na veliku količinu neiskorištenog cjepiva protiv COVID-19, s prekoračenim rokom valjanosti, iznijeli su mišljenje da bi se bioetičari trebali baviti izazovima i poteškoćama koje stvaraju ti otpadni supstrati.

U dvorani B popodnevna sesija započela je izlaganjem »Siromaštvo i prehrana – posljedice i mogućnosti«, koje su priredili Midhat Jašić (Bosna i Hercegovina), Kadrija Hodžić (Bosna i Hercegovina) i Drago Šubarić (Hrvatska). Kao posljedicu siromaštva izdvojili su malnutriciju, dodavši kako je moguća opskrba zdravom hranom u područjima relativnog siromaštva. Ivica Kelam (Hrvatska) održao je izlaganje pod naslovom »Lažna obećanja – Gatesovo spašavanje Afrike pomoću genetski modificiranih usjeva«. U njemu je prikazao do koje mjere je Bill Gates i u području poljoprivrede, a ne samo zdravstva, provoditelj malicioznih projekata pod krinkom humanitarizma. Njegova je zaklada od 2006. godine financirala organizaciju AGRA. Potonja promiče prelazak tradicionalne seljačke poljoprivrede u Africi na modernu industrijsku, oslonjenu na korištenje umjetnih gnojiva i sadnju genetički modificiranih usjeva, čime se u Africi gradi novo tržište za takve proizvode. Tijana Trako Poljak, Domagoj Mendek i Maja Osmančević (Hrvatska) predstavili su rezultate ankete u izlaganju »Stavovi hrvatskih studenata o genetičkoj tehnologiji i genetički modificiranoj hrani«. Stjepan Štivić (Slovenija) održao je izlaganje »O poboljšanju u

bioetičkim raspravama: analiza, razrješenja i pojašnjenja«, s glavnim naglaskom na pitanje o opravdanosti poboljšanja ljudskog organizma. Pod tim izrazom danas se podmeće i tehničku nadogradnju, što ona ipak u većini slučajeva nije. Sljedeće izlaganje »Etički aspekti farmakološkog poboljšavanja čovjeka: mišljenja i stavovi studenata i studentica Sveučilišta u Zagrebu« potpisuju Julija Erhardt, Ivana Gregurec, Nataša Jokić-Begić, Eva Jurković, Anita Lauri Korajlija, Ana Maskalan, Iris Sarajlić-Vuković, Marija Selak Raspudić i Dubravka Švob Štrac (Hrvatska). U središtu je izlaganja bila uporaba legalnih i ilegalnih farmakoloških sredstava za poboljšanje fizičkih i mentalnih sposobnosti, s naglaskom na moralni aspekt. Istraživanje je pokazalo da mali broj studenata koristi takva sredstva, ali ih većina istovremeno ne smatra moralno upitnima. Mario Bebek, Marija Brdarević i Zrinka Pranjic Kozlek (Hrvatska) priredili su izlaganje »Etički aspekti kiborgizacije i poimanje transhumanizma iz perspektive osobe s invaliditetom«. U izlaganju su modificirano prirodno ljudsko tijelo razmatrali s etičke strane: hoće li takvom nadogradnjom doći do diskriminacije ljudi koji se nisu podvrgli takvom postupku te kako spriječiti zlorabu unaprjeđenja tjelesnih sposobnosti s obzirom na to da ono pomaže osobama s invaliditetom. U dvorani C popodnevni program započeo je Aleksandar Racz (Hrvatska) s temom »Romkinje kao žrtve intimnog partnerskog nasilja«. Istraživanje provedeno u Medimurskoj županiji pokazuje da 70 % Romkinja biva zlostavljano tijekom života u svojim romskim obiteljima od njihovih članova. Danijela de Micheli Vitturi (Hrvatska) govorila je na temu »Smisao prirodnog planiranja obitelji u demografskoj obnovi Hrvatske (logoterapijski pristup)«. Pad nataliteta u suvremenom roditeljstvu povezan je s gubljenjem smisla života, s obzirom na to da tradicionalne društvene forme ugrožavaju modernim trendovima koji u cijelosti mijenjaju životni stil iz obiteljskog u egoistički. Teodora Not, Martina Zelić i Blaženka Filić Vulin (Hrvatska) priredile su izlaganje na temu »Poticanja inovativnosti u zapošljavanju osoba s intelektualnim teškoćama«. Istaknule su da zakonodavstvo Republike Hrvatske nije u potpunosti usklađeno s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Anita Dučković Sertić i Hrvoje Sertić (Hrvatska) u izlaganju »Otpornost – duhovni resurs obiteljima koje se suočavaju s teškim životnim situacijama izazvanima globalnim nemirima i nesigurnošću« sažeto su iskazali koji učinak imaju svjetske promjene na obiteljski život. Promjene se očituju kroz povećanje stope razvoda, pad nataliteta i općenito individualizam. Velimir Terzić (Hrvatska) govorio je o »Cirkumciziji između medicine

i religije« te o odnosu higijenskih i religijskih motiva za vršenje takvog zahvata. Azra Jaganjac (Bosna i Hercegovina) govorila je o »Etici odijevanja«, tj. kako se unatoč trendu proizvoljnog odijevanja ipak treba poštivati određene kodekse. Jakov Erdeljac (Hrvatska) održao je izlaganje: »Bioetička epoha: dijalektički proces između antropocentrizma i biocentrizma«. Prema shvaćanju da je antropocentrizam značajka pretjeranog civilizacijskog usmjerenja, biocentrizam se pojavio kao protuteža koja podjednako vodi u drugu krajnost, stoga se glavna pogreška tih gledišta sastoji u njihovoj centričnosti. Ivana Buljan (Hrvatska) je pod naslovom »Ne želim biti tvoj pas: daoističko razumijevanje životinja« govorila o daoističkoj kritici antropocentrizma u pristupu životinjama. Potonjemu se suprotstavlja kozmocentrična perspektiva daoizma, kao i njena primjena na bioetička razmatranja ljudskog odnosa prema životinjama, osobito kućnim ljubimcima. Iris Broman, Vedran Đambić i Waldemar Broman (Hrvatska) izlagali su temu »Svrha i dobrobit laboratorijskih životinja u odnosu na uporabu životinja, zakonodavstvo i globalne organizacije koje vode brigu o temi dobrobiti životinja«. Naglasili su razvijanje onih ujednačenih normi u znanstvenom tretiranju životinja, koje vode brigu o njihovoj dobrobiti. Organizirano u suradnji s Turističkom zajednicom Grada Malog Lošinja, Muzejom Apoksiomena, Croatia Records i Vijećem srpske nacionalne manjine Grada Malog Lošinja, program simpozija priveden je kraju koncertom Braće Teofilović u Muzeju Apoksiomena (Mali Lošinj, Riva lošinjskih kapetana 13). Posljednjeg dana, 18. svibnja 2022. godine, održavale su se »Seminarske rasprave« studentskih radionica za sve grupe, a program je nakon korisnog inovatorija o pisanju interdisciplinarnog rada završio svečanom dodjelom priznanja.

Kristijan Gradečak

17. Studentska bioetička radionica

Jubilarna, dvadeseta po redu znanstveno-kulturna manifestacija *Lošinjski dani bioetike* i ove je godine tradicionalno održana u Malom Lošinj (u hotelima *Aurora* i *Vespera*), u razdoblju od 15. do 18. svibnja 2022. godine. Osnivači i organizatori *Lošinjskih dana bioe-*

tike su Hrvatsko filozofsko društvo, Hrvatsko bioetičko društvo i grad Mali Lošinj, dok su suorganizatori Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku i Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Pokrovitelj 20. *Lošinjskih dana bioetike* je Primorsko-goranska županija, dok su suorganizatori 17. *Studentske bioetičke radionice* bili Udruženje studenata filozofije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. *Lošinjski dani bioetike* tradicionalno su plodno tlo na kojemu se susreću i isprepliću idejni procesi izgrađivanja koncepta integrativne bioetike te programsko osmišljavanje i etabliranje europske bioetike. U tome su kontekstu *Lošinjski dani bioetike* od značajne važnosti za nastanak nove epohe – integrativne bioetike, koja je nastala kao izvorni i zasnivajući koncept europske bioetike. Među mnogim institucionaliziranim oblicima koje obuhvaća krovni projekt integrativne bioetike (bioetički centri, znanstveni centar izvrsnosti, referalni centar, ljetne škole, stalne organizacije, simpoziji, tribine, istraživački projekti, studijski smjerovi i studijski kolegiji, katedre, bioetička društva, biblioteka, časopis, bioetičke nagrade i sl.), uz međunarodnu suradnju, izgrađene bioetičke institucije, bogatu publicistiku i brojne bioetičke projekte, *Lošinjski dani bioetike* učinili su Republici Hrvatsku geografskim i duhovnim središtem europske bioetike te mjestom razvojnih pomaka globalno-svjetske bioetike. Ovogodišnji *Lošinjski dani bioetike* sastojali su se od: (I) simpozija »Integrativna bioetika i nova epoha«, (II) plenarnog predavanja »Prvih dvadeset *Lošinjskih dana bioetike*«, (III) »Plenarne sesije: Obljetnice«, (IV) plesne radionice »Ples sjena«, (V) okruglog stola »Hrvatska i GMO: od creskog Apela do saborske Deklaracije. U povodu donošenja Deklaracije o Alpe-Adria-Dunav području slobodnom od GMO«, (VI) predstavljanja recentnih bioetičkih izdanja, (VII) koncerta Braće Teofilović i (VIII) *Studentske bioetičke radionice* s temom »Sloboda i zdravlje«.

Kao i prošlih godina, 17. *Studentska bioetička radionica* okupila je veliki broj studenata s raznih fakulteta. Idejna je misao *Studentske bioetičke radionice* okupiti studente različitih razmišljanja, različitih pripadnosti i iz različitih područja znanosti, kulture i umjetnosti spojiti ih pod istom temom koja se svake godine mijenja, te ih tako ujediniti u pluriperspektivnom pristupu. S obzirom na to da već dvije godine živimo u pandemiji COVID-19, tema ovogodišnje radionice bila je i više nego aktualna, pod nazivom »Sloboda i zdravlje«. U svome sedamnaestom izdanju, radionica se usmjerila na bioetičku dimenziju problema etike i zdravlja te morala i slobode. Poseban se naglasak stavio na zdravstveni odgoj

i pronalaženje konkretnih rješenja u praksi. Ove godine na *Studentskoj bioetičkoj radionici* sudjelovalo je 46 studenata i studentica s 8 različitih fakulteta s područja Republike Hrvatske. Preciznije, polaznici radionice bili su studenti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu te Odjela za filozofiju Sveučilišta u Zadru. Riječ je o studenticama i studentima filozofije, kulturologije, etnologije i kulturne antropologije, klasične filologije, anglistike, indologije, fonetike, sociologije, psihologije, pedagogije, demografije, prava, edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti, medicine i umjetnosti.

Zanimljivo je da popratni program *Studentske bioetičke radionice* tradicionalno započinje i prije samog dolaska u Mali Lošinj. Naime, Organizacijski tim radionice – Mihael Vrbanc (predsjednik), Ana Daria Bokan, Ana Klasnić i Juraj Bobanović – u Zagrebu je pripremio četiri »Predlošinska događanja«. Cilj je takvih događanja približiti ovogodišnju temu radionice te se upoznati s različitim perspektivama i pristupima u promišljanju bitnih problema današnjice. Ove godine »Predlošinska događanja« uključivala su jednu tribinu i tri događanja *Bioethics & Chill*, tj. projekt Udruženja studenata filozofije Filozofskog fakulteta u Zagrebu u okviru kojega se gledaju projekcije dugometražnih i dokumentarnih filmova filozofske i bioetičke tematike, nakon čega slijedi konstruktivna rasprava. Prvo »Predlošinsko događanje« održano je 9. ožujka 2022. godine u Multimedijskoj dvorani Studentskog centra u Zagrebu, gdje je upriličena projekcija filma *Variola vera* (Goran Marković, 1982.). Film je temeljen na stvarnom događaju koji je obilježio 1972. godinu u Jugoslaviji, ali i cijelo 20. stoljeće u svijetu. Epidemija vrlo zarazne bolesti, *variola vere* (velike boginje) u 20. je stoljeću oduzela živote između 300 i 500 milijuna ljudi u svijetu, a zahvaljujući Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji virus koji uzrokuje boginje danas postoji još samo u laboratorijima. Drugo »Predlošinsko događanje« održano je 7. travnja 2022. godine u Znanstvenom centru izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Tada je prikazan film *Svjetionik* (Robert Eggers, *The Lighthouse*, 2019.). Radnja filma obuhvaća dvojicu svjetioničara, a govori o samoći i potonoću u ludilo te otvara mnoga pitanja iz područja psihologije, psihiatrije i mentalnog zdravlja. Potom je uslijedila tribina »Ograničenje slobode u pristupu zdravstvenim uslugama«, održana 27. travnja

2022. godine u Multimedijskoj dvorani Studentskog centra u Zagrebu. Gošća tribine bila je Ana Opačić, profesorica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, dok su razgovor moderirali Ana Klasnić i Juraj Bobanović. Posljednje »Predlošinsko događanje« održano je 11. svibnja 2022. godine u Multimedijskoj dvorani Studentskog centra u Zagrebu, a tada je bio prikazan film *Smrt i život Marsha P. Johnson* (David France, *The Death and Life of Marsha P. Johnson*, 2017.).

Programski dio *Studentske bioetičke radionice* u Malom Lošinj bio je koncipiran tako da su studenti kroz četiri dana bili uključeni u cjelodnevni rad u grupama, a svaka je radna grupa bila orijentirana na jednu problematiku koja zahvaća teme svih izlaganja u toj grupi. Unutar svake radne grupe bila su prezentirana studentska izlaganja s popratnom diskusijom. Osim toga, program radionice sadržavao je i jedno *Bioethics & Chill* događanje te dvije interaktivne radionice zdravstveno-edukativnog značaja. Radionice su vodili studenti koji imaju iskustva s vođenjem studentskih udruga koje se bave edukacijom mladih, a obuhvaćaju područja seksualnog i mentalnog odgoja. Cilj je radionica bio potaknuti na promišljanje, ali i odgovornije djelovanje – kako u akademskom, tako i u privatnom životu. Radne grupe bile su tematski podijeljene i odvojene u 4 skupine. Grupa »Gama« bila je orijentirana pod temom »Bioetika i sloboda«, grupa »Delta« pod temom »Društvo i sloboda«, grupa »Epsilon« pod temom »Bioetika i zdravlje«, a grupa »Zeta« pod temom »Medicina i zdravlje«.

Ovogodišnja *Studentska bioetička radionica* započela je u nedjelju, 15. svibnja 2022. godine, ubrzo po dolasku u Mali Lošinj. Nakon zajedničke večere, u hotelu *Aurora* uslijedilo je otvaranje *Studentske bioetičke radionice* »Sloboda i zdravlje« i »*Bioethics & Chill*: projekcija dokumentarnog filma i rasprava«. Tom je prilikom prikazan film *Crip Camp: A Disability Revolution* (James Lebrecht i Nicole Newnham, 2020.). Film je snimljen po stvarnim događajima i govori o revoluciji ljudi s invaliditetom. Prati životni put nekolicine ljudi s posebnim potrebama, njihovo iskustvo u kampu za osobe s invaliditetom te kako ih je navedeni kamp zbližio i ujedinio u pokretu za prava osoba s invaliditetom. Već tijekom popratne diskusije moglo se osjetiti raspoloženje koje će vladati cijelom 17. *Studentskom bioetičkom radionicom*. Bilo je jasno kako su se i ove godine okupili entuzijastični i elokventni mladi ljudi kojima je stalo do društvenih, socijalnih, zdravstvenih i pravnih problema te koji vidno traže rješenja i djeluju u svojim studentskim zajednicama. Studenti su razgovarali o stanju i problemima u Republici Hrvatskoj koja su vezana uz ovu temu te predlagali kon-

struktivna rješenja i pravce u kojima bi se ova problematika mogla poboljšati i riješiti.

U ponedjeljak, 16. svibnja 2022. godine, započeli su jubilarni, dvadeseti po redu *Lošinjski dani bioetike*. Nakon otvaranja skupa i pozdravnih riječi, uslijedilo je plenarno predavanje »Prvih dvadeset *Lošinjskih dana bioetike*« Hrvoja Jurića (Hrvatska), u kojemu je kroz retrospektivni pogled bilo pokazano što je ovaj skup kroz godine značio i postigao te koji su ciljevi i planovi integrativne bioetike i ove manifestacije za budućnost. Nakon toga je održan okrugli stol »Hrvatska i GMO: od creskog Apela do saborske Deklaracije. U povodu donošenja Deklaracije o Alpe-Adria-Dunav području slobodnom od GMO«, na kojemu su sudjelovali Ante Čović (Hrvatska) s temom »Hrvatska i GMO: od Creskog apela do saborske Deklaracije«, Marijana Petir (Hrvatska) s temom »Hrvatska – zemlja slobodna od GMO-a«, Ivica Kelam (Hrvatska) s temom »Reguliranje novih tehnika uređivanja gena u poljoprivredi na razini EU – stanje i perspektive« te Valerije Vrček (Hrvatska) s temom »GMO u vrijeme pandemije«. Po završetku plenarnih predavanja, radne grupe *Studentske bioetičke radionice* započele su s radom.

Ana Klasnić (Hrvatska), voditeljica tima grupe »Gama«, održala je izlaganje »Alternativna medicina – pronalaženje granica između slobode izbora i ugrožavanja života«, u kojemu je ispitivala utjecaj alternativne medicine na ljudsku slobodu i zdravlje. Potom je Iris Biškup (Hrvatska) u svojem izlaganju »Joga: alternativna metoda poboljšanja mentalnog zdravlja?« prezentirala mogućnosti korištenja joge kao alternativne metode za poboljšanje mentalnog i fizičkog zdravlja suvremenog čovjeka. Zatim je Kristijan Gradečak (Hrvatska) u izlaganju »Sloboda kao uzrok bolesti« govorio o mitološkim sustavima vjerovanja te kako ideal zdravog čovjeka objedinjuje njegovu slobodu, mudrost i dobrotu. Nakon toga su Nikolina Koprivnjak i Josip Tišlar (Hrvatska) pod temom »Implikacije hipotetskih i nastajućih tehnika u okviru zdravlja i slobode« razmatrali ideološke, političke i društvene aspekte hipotetskih i nastajućih tehnika s ciljem isticanja političke agende. Kristina Lovrenović i Filip Pavić (Hrvatska) u zajedničkom su izlaganju pod naslovom »Odgovornost i dužnost u procesu transplantacije organa« istaknuli mnoge etičke probleme u procesu transplantacije organa. Slijedilo je izlaganje »Može li pacijent zaista donijeti informiranu odluku?« Ene Pavičić (Hrvatska), u kojemu je govorila o kompleksnosti pitanja koje se tiču mogućnosti donošenja informirane odluke pacijenta u današnjoj suvremenoj medicini. Sara Perković (Hrvatska) je u izlaganju »Pitanje eutanazije« pokušala ustanoviti teorijske okvirne argumenata *za i protiv* eutanazije. Lu-

cija Pušonjić (Hrvatska) se u izlaganju »Pravo na smrt: filozofija samoubojstva« osvrnula na koncept samoubojstva kroz prizmu Humeove filozofije i Camusovog djela *Mit o Sifizu*. Na posljednju je Matea Tunjić (Hrvatska) održala izlaganje »Sloboda i odgovornost«, u kojemu je ispitivala granice slobode i volje čovjeka, uključujući u raspravu problematiku odgovornosti i dužnosti čovjeka spram drugih živih bića i planeta na kojem živimo.

U grupi »Delta«, voditeljica tima Ana Daria Bokan (Hrvatska) održala je izlaganje na temu »Autonomija ženskog tijela u zdravstvu i društvu«, u kojemu se kroz perspektivu feminističke bioetike osvrnula na probleme vezane za autonomiju ženskog tijela. Potom je Luka Draganić (Hrvatska) održao izlaganje »Građanska hrabrost«, u kojemu je kroz glavna distopijska književna djela 20. stoljeća istraživao prostor između konformizma i neposlušna te tragao za motivima djelovanja pojedinca u ime građanskog društva. Nakon toga je Dominica Firšt (Hrvatska) izlagala na temu »Različito tumačenje načela slobode i polarizacije društava«. U svojem je izlaganju stavila naglasak na traženje odgovora koje nam nameće trenutna situacija pandemije COVID-19, a koji trebaju objediniti život sa zaraznim bolestima i slobodu ljudske egzistencije. Slijedilo je izlaganje »Ženski izbor 21. stoljeća: slučaj prividnog feminizma« Ivane Gašparić (Hrvatska), u kojemu je na primjeru ženske hormonalne kontracepcije bilo riječi o prividnom feminizmu i zaradi velikih farmaceutskih kompanija. Črna-Senka Kolar i Mirna Krasnić (Hrvatska) izložile su temu »Zdravstvo kroz prizmu Foucaultove ideje o provedbi moći i kontrole«, usredotočivši se na Foucaultovu kritiku modernog kapitalističkog društva kroz primjere reduciranja i otuđenja u medicinskom pristupu. Zatim je Martin Lazić (Hrvatska) održao izlaganje »Problematika moralnosti u zakonima Republike Hrvatske prema njenom iseljeništvu i povratništvu«, u kojemu se pitao o problemima iseljeništva u Republici Hrvatskoj, ističući određene zakone koji se ne primjenjuju, a nužni su za zaštitu osnovnih ljudskih prava. Maria Levačić (Hrvatska) u svojem je izlaganju »Sraz osobnih sloboda i izvanredne javnozdravstvene situacije – društveni aspekt krize izazvane pandemijom COVID-19« prezentirala rezultate analize društvenog aspekta krize izazvane pandemijom COVID-19, s naglaskom na stanje u Republici Hrvatskoj. Slijedilo je izlaganje »Politizacija zdravstvenih rizika: sigurnost i sloboda u kasnoj modernosti« Frana Miškića (Hrvatska), u kojemu je ispitivao utjecaj procesa politizacije i medikalizacije na dosege osobne slobode pojedinca. Nakon toga je Petar Šarić (Hrvatska) održao izlaganje na temu »Simulakrum (ne)zdravlja u potrošač-

kom društvu«, u kojemu je govorio o komercijaliziranoj slici zdravlja u raspoloživom medijskom prostoru potrošačkog društva. Naposljetku je Bernard Špoljarić (Hrvatska) u izlaganju »Političko-gospodarski globalizam: ideal slobode ili superširitelj?« opisao početak urušavanja industrijskog društva s proglašenjem pandemije COVID-19, koje dovodi u pitanje koncepte međunarodnih integracija i globalnog tržišta.

U grupi »Epsilon«, voditelj tima Juraj Bobanović (Hrvatska) izložio je temu »Etika i problem učinka placeba u medicini«. U svojem je izlaganju govorio o isprepletenosti zdravlja i bolesti u suvremenom društvu te pokušao ponuditi bioetički uvid u problematiku učinka placeba u medicini. Nakon njega su Andrej Dubić i Manuela Frančić (Hrvatska) održali izlaganje »Etika u transfuzijskoj medicini«, u kojemu su izložili niz kompleksnih medicinskih i etičkih pitanja iz prakse transfuzijske medicine. Zatim je Karlo Ekmečić (Hrvatska) kroz konkretne primjere u izlaganju »Domovi za starije i nemoćne – ustanove u kojima mijenjamo slobodu radi zdravlja?« govorio o nepravednom oduzimanju prava i slobode štice-nika domova za starije i nemoćne u Republici Hrvatskoj. Slijedilo je izlaganje »Mentalno zdravlje u zatvorskim i penalnim institucijama« Karle Grašić (Hrvatska), u kojemu je stavila naglasak na koncept mentalnog zdravlja u penalnim institucijama u kojima je primarni fokus kontrola i ograničavanje pojedinca. Potom je Dora Greguranić (Hrvatska) održala izlaganje »Moral i farmaceutske industrije«. U svojem je izlaganju predstavila povezanost farmaceutske industrije i dominantnih etičkih načela u suvremenom modernom društvu. Roko Miličić, Mila Podgornjak i Daniel Milošević (Hrvatska) održali su izlaganje »Virtualno svjetlo na kraju tunela«, kojim su skrenuli pažnju na mogućnost aktivnog sudjelovanja u sprječavanju samoubojstva u virtualnom svijetu. Na kraju su Lara Pavlica i Lovro Pendić (Hrvatska) održali izlaganje na temu »*Taste the black pill*: negativni utjecaji interneta na mentalno zdravlje«. U svojem su izlaganju govorili o negativnom utjecaju društvenih mreža na mentalno zdravlje pojedinca.

Mihael Vrbanc (Hrvatska), voditelj tima grupe »Zeta«, održao je izlaganje »O slobodi medicine i njenoj dvojnosti«, u kojemu je pod pitanjem slobode pružio uvid u postojanje nesrazmjera između praktičkog djelovanja i akademske prisutnosti. Nakon njega je Dora Bukovac (Hrvatska) održala izlaganje na temu »Prava zdravstvenih djelatnika: primjer Republike Hrvatske«. U svojem je izlaganju kroz osobne primjere istaknula trenutnu lošu situaciju zdravstvenog sustava i zdravstvenih djelatnika u Republici Hrvatskoj te pokušala iznaći određena rješenja koja bi uključivala

pluriperspektivan pristup navedenim problemima. Potom je Karla Greguranić (Hrvatska) održala izlaganje »Marginalnom umjetnošću do slobode i zdravlja«, u kojemu je prezentirala primjere u kojima se uočava pozitivan utjecaj umjetnosti na čovjekovo stanje tijela i uma. Zatim su Doris Marie Greppin, Ivan Petrik i Lucija Veršić (Hrvatska) u zajedničkom izlaganju pod naslovom »Utjecaj pokreta *body positivity* na mentalno zdravlje« govorili o trenutno aktualnom pokretu koji za svoj cilj ima pružiti slobodu pojedincu kroz prihvaćanje različitosti. Slijedilo je izlaganje »Suvremeni uvjet zdravlja: međuodnos slobode pojedinca i efikasnosti sustava« Stjepana Krovinića (Hrvatska), u kojemu se preispitao odnos između slobode pojedinca i društvenog sustava koji pojedincu i omogućava, ali i ograničava prilagodbu. Nakon toga je Klara Kundich (Hrvatska) održala izlaganje »Art terapija«, u kojemu je govorila o vlastitom iskustvu držanja likovnih radionica koje su imale utjecaja kod djece i adolescenata s bihevioralnim problemima. Potom se Marija Lucin (Hrvatska) u svome izlaganju »Važnost fizičke aktivnosti za rad mozga, zdravlje i život« osvrnula na različite kliničke primjere u kojima se potvrđuje važnost fizičke aktivnosti pri razvijanju bolje koncentracije te mogućnosti učenja i pamćenja, pri čemu se smanjuje mogućnost za razvijanje tjeskobe, stresa i depresije. Zatim je Denis Novko (Hrvatska) održao izlaganje »Može li neslobodan čovjek biti zdrav?«, u kojemu je stavio naglasak na Schellingovu i Hegelovu filozofiju u okviru kojih je sloboda shvaćena kao uvjet čudorednoga i uravnoteženoga života. Josip Periša i Hana Škornjak (Hrvatska) održali su izlaganje »HIV+ pojedinci: bolesni zbog virusa ili društva?«, u kojemu su govorili o stigmatizaciji i diskriminaciji osoba oboljelih od zarazne bolesti AIDS te dali pozitivne primjere i rješenja kroz medicinsku i društvenu perspektivu. Naposljetku je Tin Pogorelec (Hrvatska) održao izlaganje »Umjerenost kao put do slobode i zdravlja«. U svojem je izlaganju govorio o vrli umjerenosti iz perspektive budizma i antičke grčke filozofije, u kojima je umjerenost neraskidivo povezana sa zdravljem.

Nakon grupnih izlaganja uslijedile su dvije studentske radionice pod nazivima »Cyber suicide« i »Spolnost i zdravlje«. Studentsku radionicu »Cyber suicide« održali su studenti Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koji ovu i slične radionice provode po cijeloj Republici Hrvatskoj pod organizacijom Odbora za promicanje psihološkog zdravlja Studentskog centra u Zagrebu, a čiji je cilj bila edukacija o nasilju na internetu te problemu suicida i suicidalnih misli kod mladih. Kroz razne primjere i diskusiju

tematiziralo se o mentalnom zdravlju mladih, mentalnoj higijeni i konkretnim rješenjima kako postupiti i kako pomoći osobama koje prolaze kroz teške životne periode. Radionicu »Spolnost i zdravlje« održala je Hana Škornjak (Hrvatska), studentica medicine koja ovu radionicu također provodi po čitavoj Republici Hrvatskoj, a u okviru koje educira srednjoškolsku i studentsku populaciju o spolnom zdravlju i odgovornom ponašanju. Radionica je interdisciplinarno obuhvaćala sve ono na što se spolno zdravlje i odnosi – tjelesno, emocionalno, mentalno i socijalno znanje i ponašanje te razne pozitivne i negativne primjere. Nakon studentskih radionica, u hotelu *Aurora* uslijedilo je predstavljanje recentnih bioetičkih izdanja, čime je ujedno i završio prvi dan *Lošinjskih dana bioetike*. Uz predstavljanje novih knjiga i časopisa, obilježena je i trideseta obljetnica izlaza časopisa *Socijalna ekologija*, kao časopisa koji je bio jedan od ključnih faktora u nastanku i razvoju bioetike u Republici Hrvatskoj i Jugoistočnoj Europi. Program *Lošinjskih dana bioetike* idućeg je dana, 17. svibnja 2022. godine, započeo s »Plenarnom sesijom: Obljetnice«, na kojoj su sudjelovali Igor Čatić (Hrvatska) s izlaganjem »Prijelomne obljetnice informacijske kulture – informacijski otpad«, Iva Rinčić (Hrvatska) s izlaganjem »Je li došao kraj romansi iz *Seattlea?*« te Amir Muzur i Iva Rinčić (Hrvatska) s izlaganjem »Fritz Jahr – četvrt stoljeća nakon otkrića: nepodnošljiva lakoća ignoriranja«. Nakon popratne diskusije, Darija Rupčić Kelam (Hrvatska), docentica na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, održala je plesnu radionicu »Ples sjena«. Riječ je o radionici terapije plesom i pokretom koja se odvijala u mraku dvorane, uz odsjaj džepne lampe i sjene plesača na zidu. Cilj je radionice bio pokazati usku poveznicu između osobnosti i tijela te osnažiti tu vezu uz pokret. Elementi terapije plesa i pokreta iskorišteni su radi poboljšanja emocionalne, kognitivne, tjelesne i socijalne integracije individue kroz razvijanje osjećaja za grupu i za Drugoga te razvijanje osjećaja povjerenja i prihvaćanja. Sudionici *Lošinjskih dana bioetike* i *Studentske bioetičke radionice* dan su priveli kraju koncertom Teofilovića, braće blizanaca koji već tri desetljeća oduševljavaju svojim obradama izvornih pjesama Balkana. Koncert je održan u Muzeju Apoksiomena (Mali Lošinj, Riva lošinjskih kapetana 13), a organiziran je u suradnji s Turističkom zajednicom Grada Malog Lošinja, Muzejom Apoksiomena, Croatia Records i Vijećem srpske nacionalne manjine Grada Malog Lošinja. Zadnjeg dana, 18. svibnja 2022. godine, u hotelu *Aurora* započela je završna rasprava *Studentske bioetičke radionice* u kojoj su sudje-

lovale sve studentske radne grupe (»Gama«, »Delta« »Epsilon«, »Zeta«). Razgovaralo se o glavnim temama, zaključcima i prijedlozima za moguća rješenja svake pojedine grupe, isticala se važnost interdisciplinarnog pristupa znanstvenim i socijalnim temama te na koji je način svakome sudioniku kroz pluriperspektivan način rada proširen horizont razmišljanja o temama ovogodišnje *Studentske bioetičke radionice*. Nakon toga je uslijedio »Istraživački inovatorij: uvod u pisanje interdisciplinarnog rada« – radionica koja je za cilj imala potaknuti studente na pisanje znanstvenog eseja. Naime, Organizacijski tim po završetku svake radionice nastoji okupiti studentske radove u zbornik radova *Studentske bioetičke radionice* s aktualnom temom tekuće godine. Zbornik se po završetku distribuira u knjižnice te je dostupan na mrežnim stranicama Udruženja studenata filozofije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, kao i na mrežnim stranicama *Studentske bioetičke radionice*. Pisanje znanstvenog eseja ima i obrazovnu ulogu jer studenti imaju priliku naučiti kako se piše jedna vrsta znanstvenog rada te se upoznati s postupkom objavlivanja rada. Nakon radionice u kojoj su studenti dobili smjernice i upute za pisanje znanstvenog eseja, uslijedila je svečana dodjela priznanja i zatvaranje 17. *Studentske bioetičke radionice*.

Sa sigurnošću mogu reći kako su ovi »Studentski dani bioetike« ostvarili sva očekivanja u vidu organizacije te kvalitete sadržaja. Diskusije su se vodile tijekom programa i tijekom pauza, tijekom obroka i tijekom slobodnog vremena provedenog na plaži. Ostvarila su se nova prijateljstva i nove akademske poveznice koje će zasigurno rezultirati novim projektima te uvelike obogatiti kako akademsku, tako i bioetičku zajednicu, a i svakoga sudionika ove znanstveno-kulturne manifestacije.

Dora Bukovac

Predstavljanje knjige **Pobunjeni um. Eseji iz** **radikalne socijalne filozofije** **Ankice Čakardić**

U okviru 15. *Subverzivnog festivala*, 27. svibnja 2022. godine s početkom u 20 sati, u Kulturno-informativnom centru Zagreb (KIC) organizirano je predstavljanje knjige *Pobunjeni um. Eseji iz radikalne socijalne filozo-*

fije Ankice Čakardić, izvanredne profesorice i predstojnice Katedre za socijalnu filozofiju s Odsjeka za filozofiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Osim autorice, knjigu su predstavljali Nadežda Čačinović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), Katarina Peović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci), Luka Bogdanić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) i Ognjen Strpić (urednik izdanja), dok je događanje moderirao Srđan Sandić (Multimedijalni institut).

Nadežda Čačinović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) na samom je početku predstavljanja knjige *Pobunjeni um. Eseji iz radikalne socijalne filozofije* istaknula da je ovdje riječ o zbirci sveukupno devet autorskih radova o različitim filozofskim idejama, konceptima, fenomenima i sustavima koji pripadaju specifičnim socijalno-filozofskim tradicijama i epohama povijesti filozofije. Naime, autorica u knjizi analizira i dovodi u vezu radikalne filozofije Hobbesa i Lockeja, Hegela, Marxa, Engelsa, Zetkin i Luxemburg, de Beauvoir i Foucaulta – s ciljem dolaženja do problemskog presjeka bitnih tema socijalne filozofije (npr. filozofija i praksa, individualizam i vlasništvo, izvori feminizma, postmoderna i kritika subjekta). Kao takvi, reći će Čačinović, potonji radovi predstavljaju svojevrsni »povratak prethodnicima«, napose njihovoj radikalnoj moći promišljanja, kao i njihovim »anti-utopijskim refleksima«. Nakon toga je Luka Bogdanić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) skrenuo pozornost na autoričino »izvorno čitanje« i »korjenito istraživanje« navedenih filozofa i filozofkinja, popraćeno izvrsnim poznavanjem njihova filozofskog opusa. Katarina Peović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci) je tome dodala da je Čakardić u svojoj knjizi pokazala visoku razinu »strogosti« i »preciznosti« mišljenja te istančani osjećaj za ono »praktičko« i »političko«. Čačinović, Bogdanić i Peović bili su složni u tome da je knjiga izrazito čitka te da je napisana jasnim i razgovijetnim jezikom. Knjigu je posebno pohvalio i toplo preporučio Ognjen Strpić (urednik izdanja), istaknuvši zadovoljstvo i lakoću suradnje s autoricom. Kako to obično biva, posljednju je riječ dobila sama autorica. U svojem završnom govoru, Ankica Čakardić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) osvrnula se na naslov knjige *Pobunjeni um*, koji podrazumijeva ne samo »umno stvaralaštvo« nego i »radikalnu«, odnosno »korjenitu« povezanost teorije i prakse. Na tome je tragu zaključila da je danas lako biti sve samo ne radikalni. Čakardić je naposljetku u kratkim crtama predstavila sadržaj knjige koji se sastoji od četiri glavna poglavlja: (I) »Filozofija kao praksa«; (II) »Prešućeni fragmenti socijalne filozofije«; (III) »Filozofija individualizma i vlasništvo«; (IV) »Radikalna filo-

zofija subjekta«, odnosno od devet autorskih radova: (I) »Hegel i antikapitalizam: bilješke o političkoj ekonomiji«; (II) »O Marxovoj epistemološkoj revoluciji«; (III) »Dijalektički empirizam i historijski materijalizam Friedricha Engelsa«; (IV) »Tko je bila Rosa Luxemburg? Intelektualno-historijske bilješke«; (V) »Clara Zetkin: lekcije o fašizmu iz 1923.«; (VI) »Thomas Hobbes: radikal s talentom za paradoks«; (VII) »John Locke: prosvjetitelj kolonijalizma«; (VIII) »Egzistencijalistički feminizam Simone de Beauvoir« i (IX) »Michel Foucault: postmodernizam kao psovka«. Nakon nekoliko pitanja iz publike, uglavnom vezanih uz mogućnost očekivanja novih publikacija o pitanjima i problemima feminizma i queer teorije, predstavljanje je završilo oko 21 sat neformalnim druženjem i ugodnim raspravama u Kulturno-informativnom centru Zagreb.

Jan Defrančeski

Bioetika u kontekstu IX: Bioetika – biopravo – političke posljedice u svijetu nakon pandemije

U razdoblju od 18. do 23. lipnja 2022. godine u Zagrebu se održala međunarodna ljetna škola pod naslovom »Bioethics in Context IX: Bioethics – Biolaw – Political Consequences in a Postpandemic World« [»Bioetika u kontekstu IX: Bioetika – biopravo – političke posljedice u svijetu nakon pandemije«]. Mjesto održavanja bio je Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Ljetnu školu organizirala je Katedra za praktičku filozofiju (etiku, pravo i ekonomiju) Instituta za filozofiju Sveučilišta u Hagenu (Njemačka), u suradnji sa Sveučilištem u Zagrebu (Hrvatska), Sveučilištem sv. Klimenta Ohridskog u Sofiji (Bugarska), Aristotelovim sveučilištem u Solunu (Grčka), Kretskim sveučilištem (Grčka), Akademijom za političko obrazovanje u Tutzingu (Njemačka), Katoličkim privatnim sveučilištem u Linzu (Austrija), Sveučilištem u Beogradu (Srbija) i Sveučilištem u Zenici (Bosna i Hercegovina), dok su ovogodišnji lokalni izvršni suorganizatori bili Hrvatsko bioetičko društvo i Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Sudionici skupa bili su nastavnici i istraživači te studenti posljediplomskih i diplomskih studija filozofije, bioetike i srodnih

disciplina. Program ovogodišnje ljetne škole obuhvaćao je osamnaest predavanja, jedan seminar i petnaest studentskih predavanja podijeljenih u tri panela.

Tema ovogodišnje ljetne škole imala je u vidu suvremenu problematiku i njene posljedice, i to na način razmatranja vremena koje možda tek predstoji, tj. onog vremena koje se još nije u potpunosti manifestiralo, a to je vrijeme svijeta nakon pandemije COVID-19. Poradi niza upitnih odluka tijekom te pandemije ostavljeno je mnogo prostora za kritičko razmatranje problema koji naše vrijeme već zahvaćaju, ali se tek trebaju manifestirati u potpunosti. Prvog dana, u subotu 18. lipnja 2022. godine, sudionike su pozdravnim govorima u ranim večernjim satima dočekali glavni organizator, Thomas Sören Hoffmann, te domaćin, Hrvoje Jurić. Uz opće napomene i informacije o sadržaju ljetne škole iz uvodnih riječi mogao se jasno iščitati interdisciplinarni i pluriperspektivni pristup integrativne bioetike u suočavanju s problemima koji su vezani uz temu skupa. Radni dio ljetne škole otpočeo je u nedjelju, 19. lipnja 2022. godine, predavanjem Thomasa Sörena Hoffmanna sa Sveučilišta u Hagenu pod naslovom »The Logic of Biolaw« [»Logika bioprava«], koje se je bavilo problematikom bioprava u kontekstu pandemije i postpandemijskog svijeta. Nakon Hoffmanna uslijedio je Markus Rothhaar s istog sveučilišta s temom »Deontological and Consequentialist Approaches to the Politics of Pandemics« [»Deontološki i konzekvencionalistički pristupi pandemijskoj politici«], koji je govorio o mogućim načinima razmatranja postpandemijske problematike iz perspektive klasičnih etičkih škola. Sljedeća je na redu bila Stavroula Tsinorema sa Sveučilišta na Kreti koja je u svojem predavanju »Broadening Bioethics: Population Ethics in the Post-pandemic World« [»Širenje bioetike: populacijska etika u postpandemijskome svijetu«] dotaknula niz problema vezanih uz demografsku politiku u svijetu nakon pandemije. Radni je dio dana zaključio Aleksandar Fatić sa Sveučilišta u Beogradu s temom »Emotions and Values in the Pandemic Crisis« [»Emocije i vrijednosti u pandemijskoj krizi«], pri čemu je analizirao odmak od »onog normalnog« u krizi COVID-19. Nakon svakog predavanja uslijedila je izuzetno inspirirana rasprava, a dan je zaključen odlaskom sudionika u turistički obilazak grada Zagreba.

Radni dio programa nastavljen je u ponedjeljak, 20. lipnja 2022. godine, a otvorila ga je Valentina Kaneva sa Sveučilišta sv. Klimenta Ohridskog u Sofiji predavanjem pod naslovom »Ethical Analysis and Public Justification of Health Policies« [»Etička analiza i javna opravdanost zdravstvenih politika«], u kojem je problematizirala politički odgovor na pande-

miju COVID-19 iz etičke perspektive. Nakon nje uslijedilo je predavanje »The Pandemic as a Challenge for Theology« [»Pandemija kao izazov za teologiju«], koje nam je predstavio Miltiadis Vantsos s Aristotelova sveučilišta u Solunu, a u kojem je iznio perspektivu problema s kojima su se suočavali vjernici tijekom ovdje tematiziranog razdoblja. Sljedeći na redu bio je Bernard Harbaš sa Sveučilišta u Zenici s temom »Concepts of Fiction, Differend and Violence of Law, and Their Application in Postpandemic World (Nancy, Lyotard and Derrida)« [»Koncepti fikcije, *differend* i nasilnosti zakona, te njihova primjena u postpandemijskome svijetu (Nancy, Lyotard i Derrida)«] u kojoj je iznio niz važnih koncepta iz filozofija u naslovu navedenih filozofa i problematizirao ponašanje vladajućih i moćnih u Republici Hrvatskoj tijekom pandemije. Nakon Eterovića uslijedili su studentski paneli kojima je ujedno i zaključen drugi radni dan skupa. Na prvom panelu sudjelovali su Helge Köttgen (Njemačka) s temom »On Restoring the Object – Geopolitical and Economical Aspects of Changes in ‘Bioethical’ Standards« [»Ponovno uspostavljanje objekta – geopolitički i ekonomski aspekti promjena u ‘bioetičkim’ standardima«], Bernard Špoljarić (Hrvatska) s temom »Coronavirus Pandemic and the Collapse of Globalism« [»Pandemija koronavirusa i propast globalizma«], Athina Epitropaki (Grčka) s temom »Vaccines: A Global Public Good?« [»Cjepiva: globalno javno dobro?«] i Penny Paralika s temom »Lab Grown Meat, Climate Change and World Hunger: An Ethical Assessment« [»Laboratorijski uzgojeno meso, klimatske promjene i svjetska glad: etička procjena«]. Drugi panel sa svojim izlaganima obilježili su Vladimir Pachemanov (Bugarska) s temom »Negation and Determinate Negation – the Pandemic and the Return to ‘Normalcy’« [»Negacija i determinirana negacija – pandemija i povratak normalnosti«], Dominik Mikić (Njemačka) s temom »How Does Trauma Affect the Return to ‘Normal’ Everyday Life in a Post-Pandemic World?« [»Kako trauma utječe na povratak ‘normalnog’ svakodnevnog života u postpandemijskome svijetu«], Konstans Hesapchieva (Bugarska) s temom »Reproductive Autonomy in a State of Emergency: Time-Sensitive, but not Urgent Medical Conditions« [»Reproduktivna autonomija u izvanrednom stanju: vremenski osjetljiva, ali ne i hitna medicinska stanja«], Obrad Karanović (Grčka) s

temom »A Necessity of the Dialogue between Religion and Science during the COVID-19 Pandemic: A Post-Pandemic Theological Reflection« [Nužnost dijaloga između religije i znanosti za vrijeme pandemije COVID-19: post-pandemijska teološka refleksija] i Jakov Erdeljac (Hrvatska) s temom »Constitutional Rights and Their Analysis in Pandemic and Post-pandemic Time within the Context of Eidetic Theory of the State« [»Ustavna prava i njihova analiza u vremenu pandemije i post-pandemije u kontekstu ejdetske teorije države«]. Na trećem panelu sudjelovali su Kristijan Gradečak (Hrvatska) s temom »Philosophical View on Illness as an Organic Disorder« [»Filozofski pogled na zdravlje kao organski poremećaj«], Jan Defrančeski (Hrvatska) s temom »On the Enigmatic Character of Health in the COVID-19 Pandemic« [»O skrivenom karakteru zdravlja u pandemiji COVID-19«], Fiorela Prengka (Grčka) s temom »The Biopower of Health: Structural Inequalities and Autonomy in a Post-Pandemic World« [»Biomoć zdravlja: strukturalne nejednakosti i autonomija u post-pandemijskome svijetu«], Simeon Vasilev (Bugarska) s temom »Aspects of the Liminal Condition: An Enquiry at the Threshold« [»Aspekti liminalnog stanja: ispitivanje na granici«] i Tanja Klankert (Njemačka/Švicarska) s temom »Bio-Ethical and Bio-Political Challenges of Emotion Recognition« [»Bio-etički i bio-politički izazovi prepoznavanja emocija]. Sve panele i profesorska izlaganja krasila je konstruktivna rasprava.

Treći dan ljetne škole bio je utorak, 21. lipnja 2022. godine, a otvoren je izlaganjem Paula Cullena sa Sveučilišta u Münsteru pod naslovom »The Coronacrisis: How Did We Get Here and Is the Vaccination the Way Out?« [»Koronakriza: kako smo dospjeli ovdje i je li cijepljenje izlaz?«], u kojem je problematizirao lakomislenost znanstvene zajednice i njene propuste u dobu pandemije COVID-19 iz biomedicinske perspektive. Nakon tog predavanja uslijedio je studentski seminar koji je vodila Stavroula Tsinorema sa Sveučilišta na Kreti, o temi »Broadening Bioethics: Population Ethics in the Postpandemic World« [»Širenje bioetike: populacijska etika u postpandemijskome svijetu«], a ticao se teme ljudskih prava u vremenu pandemije i općenito. Nakon seminara, dan je nastavljen predavanjem Marcusa Knaupa sa Sveučilišta u Hagenu pod temom »On the Way to a New Kind of Normality? Lessons to Be Learned from the Corona-Crisis« [»Na putu prema novom normalnom? Naučene lekcije iz korona-krize«], u kojem je izlagač postavio problematiku radikalnog zaokreta »onog normalnog« koji se dogodio u vrijeme pandemije COVID-19. Sljedeće na redu bilo

je predavanje Michaela Fuchsa s Privatnog katoličkog sveučilišta u Linzu pod naslovom »The Moratorium as an Instrument in Bioethics and Biolaw« [»Moratorij kao instrument u bioetici i biopravu«], u kojem je obradio pitanje suspenzije određenih prava u doba ovdje tematizirane pandemije kroz aspekt bioetike i bioprava. Dan je zaključen s predavanjem Tomislava Nedića sa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, koji je pod naslovom »Cicero's Thought in the Times of Pandemic« [»Ciceronova misao u vrijeme pandemije«] obradio aktualnost Ciceronove slavne izreke *Salus populi, suprema lex*.

Četvrti dan ljetne škole bila je srijeda, 22. lipnja 2022. godine, a otvorio ga je Max Gottschlich s Katoličkog privatnog sveučilišta u Linzu s predavanjem »On the Purpose of Law and the State, and Some Survival Conditions of the State of Law in Times of a Pandemic« [»O svrsi prava i države te nekim uvjetima opstanka pravne države u vrijeme pandemije«], u kojem je istaknuo važnost države u svakodnevnom funkcioniranju sveopće egzistencije. Nakon njega je na red došao Michael Spieker s Katoličkog veleučilišta u Münchenu s izlaganjem »Policies to Reembed Human-Food Relationship: On the Bioethical Significance of Agriculture in the Post-Corona World« [»Politike za ponovno uspostavljanje odnosa ljudi i hrane: o bioetičkom značaju poljoprivrede u svijetu nakon korone«], u kojem je obradio problematiku poljoprivrede u doba postpandemije i pandemije. Radni dio dana zaključio je Hrvoje Jurić sa Sveučilišta u Zagrebu s temom »Bioethics and Biopolitics of (Post)pandemic World: Health, Food, Environment, Communication, Work, and Education« [»Bioetika i biopolitika (post)pandemijskoga svijeta: zdravlje, hrana, okoliš, komunikacija, rad i obrazovanje«], pri čemu je povezao niz problema koji su postojali u svijetu i prije pandemije COVID-19 s mjerama u pandemiji koje su u tim problemima otvorile novu dimenziju. Nakon toga su se sudionici uputili na izlet u baroknu prijestolnicu Hrvatske, grad Varaždin, gdje ih je s gradom i njegovom poviješću upoznao domaćin, Saša Zavrtnik s Geotehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Peti i posljednji dan ljetne škole bio je četvrtak, 23. lipnja 2022. godine, a otvoren je predavanjem Christoph Lütgea s Tehničkog sveučilišta u Münchenu pod naslovom »The Reality of Risks: How to Handle Dangers Sensibly« [Realnost rizika: kako se nositi razumno sa strahom], u kojem je problematizirao nepoznanice koje donosi rizik u susretu s novim fenomenom u svijetu, a u ovom slučaju to je novi fenomen – pandemija COVID-19, koji također zahtijeva adekvatne reakcije. Nakon Lütgea uslijedilo je predavanje Olea

Döringa sa Sveučilišta u Chanshi, na temu »A Philosophical Look at Pandemic Bioethics and Policies in China« [»Filozofski pogled u pandemijsku bioetiku i politiku u Kini«], u kojoj je tematizirao reakcije na pandemiju u Kini. Ovim je predavanjem ujedno završen predavački dio skupa te je uslijedila završna sesija u kojoj su sudjelovali svi sudionici ljetne škole, a koja je obilježena konstruktivnom raspravom, bogatom novim idejama koje su se rodile kao posljedica ovdje opisanih pet dana znanstvene djelatnosti.

Jakov Erdeljac

Humane Philosophy Project Study Week: “Naturalism and the Religious Worldview”

Humane Philosophy Project Study Week ime je događanja koje se od 2016. godine sada već tradicionalno održava u Trogiru. Glavna tema ovogodišnjeg događanja bila je »Naturalism and the Religious Worldview« (»Naturalizam i religijski svjetonazor«). U organizaciji *Humane Philosophy Project (Projekt humane filozofije)*, te uz podršku i potporu projekta *New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe (Novi horizonti u znanosti i religiji Središnje i Istočne Europe)*, koju financira *John Templeton Foundation (Zaklada Johna Templetona)*, kao i uz suradnju i potporu projekta *Theologie als Wissenschaft (Teologija kao znanost)* s Ruhrskog sveučilišta u Bochumu, ovogodišnje događanje sastojalo se od: (1) *Trogir Summer School (Trogirska ljetna škola)*, koja se održavala od 31. kolovoza do 4. rujna 2022. godine, i (2) *Trogir Conference (Trogirska konferencija)*, koja se održavala od 4. do 6. rujna 2022. godine.

U konferencijskoj dvorani Hotela *Sveti Križ* na otoku Čiovu u blizini Trogira, 1. rujna 2022. godine, studenti s prijediplomskih, diplomskih i poslijediplomskih studija sveučilišta u Zagrebu, Varšavi i Berlinu okupili su se na trodnevnoj ljetnoj školi, nakon koje su se pridružili nastavnicima, stručnjacima i znanstvenicima s područja filozofije i teologije na trodnevnoj međunarodnoj konferenciji. Oba događanja težila su ukazati na mnoštvo ontoloških, etičkih, estetičkih i političkih posljedica koje proizlaze iz određenih naturalističkih i religijskih tendencija, ali i ocrtati u

kojoj su mjeri kompatibilni naturalizam i religijski svjetonazor. U oba slučaja, radni jezik događanja bio je engleski.

Ljetna škola sastojala se od blokova predavanja nakon kojih je uslijedila slobodna rasprava na tragu teme odslušanog predavanja. Ljetnu školu otvorio je Ralph Stefan Weir (Sveučilište u Lincolnu, Sveučilište u Oxfordu) uvodnim izlaganjem naslova »Naturalism and Human Nature« (»Naturalizam i ljudska priroda«). Izloživši filozofijsku psihologiju u antičkim filozofskim tradicijama te prateći povijesno-filozofijsku mijenu, Weir je naglasio prevladavanje »klasičnog« poimanja duše s, naturalizmu bliskim, »epikureističkim poimanjem« – kako bi izložio vlastito sinkretičko stajalište na tragu Rogera Scrutona. Sljedeći je govornik bio Nicholas Waghorn (Sveučilište u Oxfordu) s izlaganjima »Naturalism and the Problem of Induction« (»Naturalizam i problem indukcije«), »Naturalism, Fine-tuning and Abduction« (»Naturalizam, uštímanje i otmica«), »Naturalism and the Meaning of Life« (»Naturalizam i smisao života«) i »Why Is There Something Rather than Nothing?« (»Zašto je nešto, a ne radije ništa?«), u kojima je iz naturalističke perspektive razmatrao razne probleme filozofije znanosti, etike i ontologije, kako bi kritikom otkrio njima imanentno proturječje. Sljedeći je govornik bio Joshua Farris (Houstonsko baptističko sveučilište) koji je u izlaganjima »Theistic Naturalism« (»Teistički naturalizam«) i »Religious Naturalism« (»Religijski naturalizam«) pokušao pronaći mjesta religiji i Bogu u strogom metafizičkom naturalizmu. Posljednji govornik bio je Mikołaj Ślawkowski-Rode (Sveučilište u Varšavi, Sveučilište u Oxfordu), koji je u izlaganju »Art, Naturalism and the Sacred« (»Umjetnost, naturalizam i sveto«) oštro kritizirao naturalistička objašnjenja bivstva umjetnosti, pokazujući ih kao slabo utemeljene teorije koje umjetnost poimaju površno i djelomično.

Konferenciju je otvorio Simon May (Sveučilište u Londonu) s izlaganjem »The Child as the New Archetype of the Sacred« (»Dijete kao novi arhetip svetoga«). Potom je Mikołaj Ślawkowski-Rode (Sveučilište u Varšavi, Sveučilište u Oxfordu) održao izlaganje »Theism and Divine Hiddenness« (»Teizam i božanska skrivenost«). Nakon toga su Tamás Paár (Srednjoeuropsko sveučilište u Beču) i László Bernáth (Javno sveučilište u Budimpešti) održali zajedničko izlaganje pod naslovom »Responsibility First: How to Resist Agnosticism about Non-naturalistic Free Will and Moral Responsibility« (»Prvo odgovornost: kako se oduprijeti agnosticizmu o ne-naturalističkoj slobodnoj volji i moralnoj odgovornosti«). Zatim je Teresa Obolevich (Papinsko sveučilište Ivana Pavla II.) govorila o »A Neo-patristic Synthesis and Science:

Methodological Remarks on Methodological Anti-naturalism« (»Neo-patristička sinteza i znanost: metodološke napomene o metodološkom anti-naturalizmu«). Potom je na red došao Franco Manni (Sveučilište u Londonu) s izlaganjem »The Critique of the Concept of ‘Pure Nature’« (»Kritika pojma ‘čista priroda’«). Uslijedilo je izlaganje »Religion, Naturalism and Meaning: A Shopper’s Guide« (»Religija, naturalizam i smisao: vodič za kupce«) Nicholasa Waghorna (Sveučilište u Oxfordu). Nakon njega, Tatiana Barkovsky (Sveučilište u Varšavi) održala je izlaganje »Bertrand Russell’s Scientific Mysticism and Religion« (»Znanstveni misticizam Bertranda Russella i religija«). Zatim je Ralph Stefan Weir (Sveučilište u Lincolnu, Sveučilište u Oxfordu) održao izlaganje »The Value of Literature« (»Vrijednost književnosti«). Joshua Farris (Houstonsko baptističko sveučilište) govorio je o »Theological Naturalism: Strange Bedfellows or Compatible Partners« (»Teološki naturalizam: čudni supružnici ili kompatibilni partneri«), dok je Arlyn Culwick (neovisni istraživač) svoje izlaganje posvetio temi »Empirical Disconfirmation of Ontological Naturalism« (»Empirijsko opovrgavanje ontološkog naturalizma«). Naposljetku, Alin Cucu (Sveučilište u Lausanni) privede je konferenciju kraju s izlaganjem »Body and Soul: Separable but Unified?« (»Tijelo i duša: odvojivi, ali ujedinjeni?«).

Kao što naslovi izlaganja daju naslutiti, mnogo je pažnje i vremena bilo posvećeno: (I) kršćanskoj teologiji, (II) poimanju duše te (III) moralnim i religijskim osjećajima iz perspektive naturalizma i teologije. Uzevši u obzir općepoznatu dominaciju prirodnih znanosti u idejnom diskursu današnjice, nije nepojmljivo da će nas premise metafizičkog naturalizma ponekad dovesti do određenih nezadovoljavajućih konkluzija o slobodi volje, smislu života, ali i o estetskom, moralnom i religioznom osjećaju. U tom smislu, ova ljetna škola i konferencija ispunile su svoju svrhu predstavljanja i promišljanja alternativa naturalističkim konkluzijama. S druge strane, djelujući u samozadanom okviru naturalizma, religije i njihova međuodnosa, razmjerno se malo vremena posvetilo promišljanju genealogije naturalizma, kao i uvjetima pristanka na naturalizam uopće, pa su u tom pogledu određene kritike naturalizma izgubile svoju oštrinu jer su nudile alternative koje su zapravo »reforme« naturalizma. Naime, takvim se pristupom donekle zanemario opći kontekst, pa je stoga naturalizam ponovo uzet kao samorazumljiv. Unatoč tome, jedan je od puteva sveobuhvatne kritike, kao i apologije, početi od pojedinosti vlastita predmeta kako bi se razjasnilo njegovo mjesto u cjelini, a ovo je događanje

nesumnjivo bilo vrijedan prvi korak k tome cilju.

Jakov Kalajžić

30. Dani Frane Petrića, **simpozij »Svijet u filozofiji«**

Simpozij »Svijet u filozofiji« održao se od 25. do 28. rujna 2022. godine u Cresu (hotel *Kimen*). U organizaciji Hrvatskog filozofskog društva i Grada Cresa, uz pokroviteljstvo predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića, Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Primorsko-goranske županije, simpozij je održan u okviru jubilarnih, 30. *Dana Frane Petrića* – jedne od najdugotrajnijih i najznačajnijih međunarodnih kulturno-znanstvenih manifestacija na ovim prostorima. Ovogodišnje *Dane Frane Petrića* suorganiziralo je Hrvatsko bioetičko društvo, dok je simpozij »Svijet u filozofiji« bio organiziran uz potporu Europske akademije znanosti i umjetnosti. Uz glavni organizacijski odbor krovne manifestacije, koji su predvodili predsjednik Hrvoje Jurić (Hrvatska), glavni tajnici Lidija Knorr (Hrvatska) i Jan Defrančeski (Hrvatska), te poslovna tajnica Mira Matijević (Hrvatska), programski odbor simpozija činili su Davor Balić (Hrvatska), Marita Brčić Kuljiš (Hrvatska), Mislav Ježić (Hrvatska), Gottfried Künzlen (Njemačka), Jesús Padilla Gálvez (Španjolska), Zdravko Radman (Hrvatska), Christo Todorov (Bugarska), Jörg Wernecke (Njemačka), tajnik Demian Papo (Hrvatska), poslovna tajnica Mira Matijević (Hrvatska) i predsjednik programskog odbora Pavo Barišić (Hrvatska).

Simpozij »Svijet u filozofiji« započeo je u nedjeljnim večernjim satima, 25. rujna 2022. godine, u Zajednici Talijana Cres. Pavo Barišić (Hrvatska) otvorio je simpozij javnim predavanjem »Svijet u *Novoj sveopćoj filozofiji* Frane Petrića«, u kojemu je istaknuo važnost pojma svijeta u razvijenoj renesansnoj filozofiji na primjeru metafizičkog sustava jednog od najznačajnijih filozofa u povijesti hrvatske filozofije – Frane Petrića.

Drugi dan simpozija, 26. rujna 2022. godine, započeo je svečanim otvaranjem i obilježavanjem 30. obljetnice *Dana Frane Petrića*. Pozdravne govore održali su: Pavo Barišić (Hrvatska), predsjednik programskog odbora, Klaus Mainzer (Njemačka), predsjednik Europske akademije znanosti i umjetnosti iz

Salzburga, Mislav Ježić (Hrvatska), predsjednik Hrvatskog filozofskog društva od 1992. do 1993. i utemeljitelj *Dana Frane Petrića*, Marin Gregorović (Hrvatska), gradonačelnik Grada Cresa, Željka Stašić (Hrvatska), direktorica Turističke zajednice Grada Cresa, Mirjana Rupčić (Hrvatska), direktorica hotela *Kimen*, te Marina Medarić (Hrvatska), zamjenica župana Primorsko-goranske županije. Otvaranje simpozija zaključio je Hrvoje Jurić (Hrvatska), predsjednik Hrvatskog filozofskog društva, predavanjem o prvih trideset *Dana Frane Petrića*, u kojemu je istaknuo najvažnije odrednice povijesnog i kulturnog razvoja ove manifestacije.

Simpozij je nastavljen plenarnim predavanjem »The World in Indian and European Philosophy« (»Svijet u indijskoj i europskoj filozofiji«) Mislava Ježića (Hrvatska), u kojemu se komparativno raspravljalo o različitim shvaćanju pojma svijeta u zapadnim i istočnim filozofskim sustavima. Nakon plenarnog predavanja, simpozij se nastavio odvijati u tri paralelna sekcijama. Sekciju A otvorio je Jörg Wernecke (Njemačka) izlaganjem »Welt *sub specie machiane*. Oder: Von der Kosmologie der Algorithmen und algorithmisierten Kosmogonien« (»Svijet *sub specie machinae*. Ili: o kozmologiji algoritama i algoritmiziranim kozmogonijama«), u kojemu je govorio o pojmu svijeta, s posebnim naglaskom na kozmologiju i kozmogoniju. Sekciju je zaključio Pavo Barišić (Hrvatska) izlaganjem »Welt im Wettstreit von Wahrheit und Lüge. Zur *Philosophie der Lüge* von Arno Baruzzi« (»Svijet u prijeporu istine i laži. O *Filozofiji laži* Arna Baruzzija«), u kojemu je predstavio pojam svijeta u odnosu s istinom i laži u kontekstu filozofije laži Arna Baruzzija.

Sekciju B otvorio je Ivan Andrijić (Hrvatska) izlaganjem »O iluzornoj naravi svijeta u indijskoj filozofiji«, u kojemu je kritički pristupio uvriježenim shvaćanjima pojma svijeta u indijskoj filozofiji. Zatim je Goran Karđaš (Hrvatska) održao izlaganje »Svijet i njegova granica u Buddhinom nauku«, u kojemu je predstavio značenje i granice svijeta u budističkoj tradiciji. Ivana Knežić (Hrvatska) zaključila je sekciju B izlaganjem »*Physis*, duša i svijet ideja u Platonovoj filozofiji«. U izlaganju je ponudila presjek shvaćanja svijeta u Platonovim dijalozima te predložila kako bi trebalo poimati odnos duše i svijeta u Platonovoj filozofiji. Igor Čatić (Hrvatska) svojim je izlaganjem »Kulturološkijska analiza zelenih tranzicija« otvorio sekciju C. U izlaganju je kritički pristupio dominantnim zelenim politikama, napose prema plastici i plastičnom otpadu te njegovu utjecaju na zagađenje svijeta. Slijedilo je zajedničko izlaganje Nikoline Iris Filipović i Ksenije Magda (Hrvatska) pod naslovom »Fritz Jahr između znanosti i teolo-

gije«, u kojemu su predstavile utjecaj znanosti i teologije na razvoj bioetičke pozicije europskog oca bioetike – Fritza Jahra. Ćiril Ćoh (Hrvatska) zaključio je sekciju C izlaganjem »Otkrivanje istine svijeta kroz koncept *slika usred slike*«, u kojemu je na zanimljiv način predstavio posredno spoznajno zahvaćanje svijeta i predmeta u svijetu na primjeru *slike usred slike*. Nakon tri paralelne sekcije uslijedila je pauza za ručak i popodnevni odmor. Popodnevna sekcija A započela je izlaganjem »Replasing Reductionism: Life, Emergent Probability, Complexity, and the Possibility of Ethics« (»Umjesto redukcionizma: život, pojavna vjerojatnost, složenost i mogućnost etike«) Michaela Georgea (Kanada), u kojemu je ponudena određena etička pozicija zahvaćanja svijeta kao kritika redukcionističke pozicije. Potom je Jelena Kopajtić (Hrvatska) održala izlaganje »Free Will Theodicy: Problems with Reducing Every Evil to Moral Evil« (»Teodiceja slobodne volje: problemi s reduciranjem svakog zla na moralno zlo«), u kojemu je predstavila potencijalnu problematiku redukcionističkog poimanja etičkih pozicija na primjeru partikulariziranja pojma zla. Slijedilo je izlaganje »'All Under Heaven' in the Han Dynasty« (»'Sve pod Nebom' u dinastiji Han«) Ivane Buljan (Hrvatska), u kojemu je bilo riječi o odnosu kozmosa i svijeta u staroj kineskoj misli na primjeru dinastije Han. Zatim je Geir Sigurðsson (Island) održao izlaganje »Daology: A Realistic Account of Our World« (»Daologija: stvarno poimanje svijeta«), u kojemu je predstavio istočno, daološko zahvaćanje svijeta, s posebnim naglaskom na duševni mir. Sekciju A zaključio je Riccardo Peruzzi (Kina, Italija) izlaganjem »Sprouts, Jade and Silk: Three Images of Chaos and Order in Ancient China« (»Klice, žad i svila: tri slike Kaosa i Reda u antičkoj Kini«), u kojemu je predstavio odnos antičke kineske historije i metafizičkih pozicija.

Popodnevna sekcija B započela je izlaganjem »Je li Europa kršćanska?« Seada Alića (Hrvatska), u kojemu je bilo riječi o analizi suvremenog stanja Starog kontinenta u kontekstu dominantne religije. Sekciju je nastavila Marita Brčić Kuljiš (Hrvatska) izlaganjem »O pravu na članstvo u političkoj zajednici u kontekstu rasprava o migracijama«, u kojemu je kritički pristupila političkom statusu migranata u pojedinim zemljama kao jednom od gorućih problema današnjice. Potom je Marko Vučetić (Hrvatska) održao izlaganje »Križa humanistike kao kriza demokracije«, u kojemu je doveo u uzročno-posljedičnu vezu sve lošije stanje humanistike sa suvremenim krizama s kojima se susreću demokratska društvena uređenja. U drugom dijelu popodnevne sekcije B, Vani Roščić (Hrvatska) održala je izlaganje »Ljepota i svijet«, u kojemu

je raspravljala o mjestu ljepote – kao jednog od vrhovnih estetičkih pojmova – u kontekstu suvremenog svijeta.

Izlaganjem naslova »Svijet u očima filozofa – prilog iz filozofije odgoja« Aleksandre Golubović (Hrvatska), u kojemu se govorilo o historijsko-filozofskom presjeku pozicija zahvaćanja svijeta filozofije odgoja, započela je popodnevna sekcija C. Zatim su Hrvoje Jurić i Katarina Gamberger (Hrvatska) održali izlaganje »'Svijet' u filozofiji: svijet kao tema u hrvatskom gimnazijskom kurikulumu i udžbenicima filozofije«, u kojemu su ponudili vrijedan prikaz značenja pojma svijeta u povijesti filozofije na srednjoškolskim, tj. udžbeničkim razinama. Posljednje izlaganje prvog bloka izlaganja sekcije C, pod naslovom »Od plemenskih vračeva do vrača u cipelama«, održali su Damir Žubčić, Saša Zavrtnik, Denis Cvitković, Ivan Šimunić i Noa Ram Cvitković (Hrvatska). U izlaganju su istaknuli problematiku pojedinih etičkih dilema u medicini od njenih početaka do suvremene faze. Drugi blok izlaganja popodnevne sekcije C otvorila je Hasnije Ilazi (Kosovo) izlaganjem »Svijet kao (neo)percepcija«, u kojemu je komparativno i kritički analizirala bitne odrednice fenomenološkog i postfenomenološkog shvaćanja svijeta. Slijedilo je izlaganje »Transcendentalna fenomenologija i kultura: pitanje poimanja svijeta u kasnoga Husserla« Jakova Erdeljca (Hrvatska), u kojemu je prezentirano kako se u najzrelijoj Husserlovoj fenomenologiji shvaća svijet, primarno u kontekstu temeljnoga fenomenološkog pojma svijeta-života. Popodnevnu sekciju C, također u duhu fenomenologije, zaključio je Astrit Salihu (Kosovo) izlaganjem »Svijet u postfenomenološkoj perspektivi«, u kojemu je kritički pristupio temeljnim odrednicama postfenomenologije, poglavito u odnosu na Husserlovu fenomenologiju. Nakon sekcij-skih izlaganja, prvi dan simpozija završio je u opuštajućem glazbenom duhu, koncertom Braće Teofilović i ženske klape »Teha«. Suorganizatori koncerta bili su Hrvatsko filozofsko društvo, Grad Cres, Samostan sv. Frane u Cresu, Vijeće Srpske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije, Srpsko kulturno društvo »Prosvjeta« i Croatia Records.

Drugi dan simpozija, 27. rujna 2022. godine, započeo je plenarnim predavanjem »Challenges of the European Academy of Sciences and Arts in the Spirit of European Humanism« (»Izazovi Europske akademije znanosti i umjetnosti u duhu europskoga humanizma«) Klaus Mainzera (Njemačka), u kojemu je izlagač, kao predsjednik Europske akademije znanosti i umjetnosti, predstavio rad Akademije te izazove s kojima se susreće u suvremenoj akademskoj (europskoj) zajednici u kontekstu humanizma. Nakon plenar-

nog predavanja, simpozij se nastavio odvijati u trima paralelnim sekcijama. Sekciju A otvorio je Arto Mutanen (Finska) izlaganjem »The Myth of Progress and the Western Way of Life« (»Mit o napretku i zapadnom načinu života«), u kojemu je predstavio kritičku poziciju prema uvriježenom i ustaljenom idealizirajućem shvaćanju Zapada i zapadnog načina života. Potom je Mateja Pevec Rozman (Slovenija) održala izlaganje »World and Man Between Ancient (Old) and Modern Era: Renaissance Awakening« (»Svijet i čovjek između antike i Novoga vijeka: renesansno buđenje«), u kojemu je predstavila komparativnu analizu odnosa čovjeka i svijeta u antici i Novome vijeku. Zatim su Gentian Vyska i Tedi Mana (Albanija) održali zajedničko izlaganje pod naslovom »Contribution of Philosophy to the Understanding of Human Sensory Processing: From Descartes to Adorno« (»Doprinos filozofije razumijevanju ljudske osjetilne percepcije: od Descartesa do Adorna«). U svojem izlaganju ponudili su presjek osjetilnog zahvaćanja svijeta od Descartesa do Adorna. Prvi blok izlaganja sekcije A završila je Maja Vejić (Hrvatska) izlaganjem »The Big Clockwork – Unscheduled Development« (»Zupčanci svijeta – put bez voznog reda«), u kojemu je propitivala vrijeme kao deskripciju promjene svijeta. Drugi blok izlaganja sekcije A otvorio je Niels Weidtmann (Njemačka) izlaganjem »Der Weltcharakter der Erfahrung« (»Svjetski karakter iskustva«), u kojemu je pokušao dati odgovor na pitanje: kako je nešto u iskustvu dano u kontekstu fenomenološkog istraživanja samih zorova? Slijedilo je izlaganje »Die Welt ist Natur« (»Svijet je priroda«) Eve Sandmann (Njemačka), u kojemu je izlagačica pristupila različitim društvenim i kulturnim obilježjima određenih vrijednosnih predodžaba u oblikovanju holističke slike svijeta. Sekciju A zatvorio je Stjepan Radić (Hrvatska) izlaganjem »'Die Welt als ein sich selbst gebärendes Kunstwerk'. Nietzsches Deutung der Welt im Kontext seiner Philosophie des Werdens« (»'Svijet kao samo sebe rađajuće umjetničko djelo'. Nietzscheovo tumačenje svijeta u kontekstu njegove filozofije zbijanja«, u kojemu je iz Nietzscheove perspektive progovorio o pitanjima konačnoga svršetka.

Sekciju B otvorio je Borislav Dadić (Hrvatska) izlaganjem »O vječnosti svijeta u filozofskoj misli Tome Akvinskoga«, u kojemu je u kontekstu razvijenog metafizičkog sustava Tome Akvinskog skrenuo pozornost na pojam vječnog. Slijedilo je izlaganje »Slika svijeta u filozofiji Marka Tulija Cicerona« Marije Barić Đurđević (Hrvatska), u kojemu je predstavila glavne odrednice Ciceronove filozofije politike, s naglaskom na pojam pravednosti. Nakon toga je Predrag Milidrag (Srbija) odr-

žao izlaganje »S onu stranu dihotomija svijeta *Matrixa*: Platon vs. Descartes, Hegel vs. Kant«, u kojemu je referirajući se na filmsku trilogiju *Matrix* raspravljao o doživljaju preobražaja od platonistički ustrojenog svijeta do hegelovske kritike podvojenosti, s usputnim stanicama Descartesove radikalne sumnje i Kantovih pozicija. Prvi blok izlaganja sekcije B zaključio je Fulvio Šuran (Hrvatska) izlaganjem »Svijet kroz tri dimenzije stvarnosti«, u kojemu je predstavio viziju svijeta koja inspiraciju pronalazi u mitu o frigijskom kralju Midi, kojeg Nietzsche opisuje u spisu *Rođenje tragedije*. Drugi blok izlaganja sekcije B započeo je Demian Papo (Hrvatska) izlaganjem »Kotruljevićeva slika svijeta i svjetonazor u spisu *De navigatione*«, u kojemu je predstavio Kotruljevićevo poimanje svijeta u njegovom reprezentativnom tekstu. Slijedilo je izlaganje »Cornelius Agrippa o ulozu magije u spoznaji svijeta« Željke Metesi Deronjić i Lucije Pušonjić (Hrvatska), u kojemu su predstavile okultističku perspektivu shvaćanja svijeta na primjeru važnosti magije. Sekciju B zaključio je Dževad Zečić (Bosna i Hercegovina) izlaganjem »Matematički oblici kao elementarne čestice kod Platona, Heisenberga i Abdus Selama«, u kojemu je dao presjek važnosti matematike triju naznačenih filozofskih sustava. Davor Balić (Hrvatska) otvorio je sekciju C izlaganjem »Miroslav Krleža o filozofskom svijetu Vladimira Filipovića«, u kojemu je kritički pristupio Krležinim komentarima misli Vladimira Filipovića. Slijedilo je zajedničko izlaganje »Svijet u filozofiji Marthe Nussbaum« Marijane Kolednjak i Damjane Kolednjak (Hrvatska). U svojem izlaganju predstavile su najvažnije karakteristike filozofije Marthe Nussbaum u vezi s pojmom svijeta. Potom je Hrvoje Potlimbrzović (Hrvatska) održao izlaganje »Stavovi Stjepana Matičevića o disciplinarnom svijetu«, u kojemu je predstavio Matičevićevu kritiku disciplinarnih sklonosti. Prvi blok izlaganja sekcije C zaključio je Filip Martin Svibovec (Hrvatska) izlaganjem »Svijet u filozofiji Nikolaja Berdjajeva«, u kojemu je bilo riječi o Berdjajevljevoj poziciji razmatranja svijeta u kontekstu oprečnosti vremena i vječnosti. Drugi blok izlaganja sekcije C otvorio je Lino Veljak (Hrvatska) izlaganjem »Svijet u filozofiji Milana Kangrga«, u kojemu je skrenuo pozornost na najvažnije odrednice pojma svijeta u filozofskom sustavu Milana Kangrga. Zatim je Stanko Vlaški (Srbija) održao izlaganje »Svijet kao ideja u Kantovoj filozofiji«, u kojemu je predstavio Kantove refleksije o pojmu svijeta unutar njegova filozofskog sustava. Potom je Josip Periša (Hrvatska) održao izlaganje »Pojam svijeta u ranim Marxovim radovima u odnosu prema Hegelovoj filozofiji«. U svojem izlaganju predstavio je razvoj

pojma svijeta u Marxovoj filozofiji u odnosu na shvaćanje pojma svijeta u klasičnom njemačkom idealizmu, a posebno na shvaćanje pojma svijeta u Hegelovom filozofskom sustavu. Posljednje izlaganje sekcije C održao je Marko Kos (Hrvatska). U izlaganju pod naslovom »Slika svijeta u filozofiji Emila Ciorana«, Kos je istaknuo Cioranov kritički pristup temama cinizma i pesimizma. Drugi dan simpozija, nakon iscrpnih i raznovrsnih izlaganja podijeljenih u tri paralelne sekcije i pauze za ručak, završio je obilaskom grada Cresa uz stručno vodstvo.

Treći dan simpozija, 28. rujna 2022. godine, odvijao se u dvjema paralelnim sekcijama. Sekciju A otvorio je Zdravko Radman (Hrvatska) izlaganjem »The 5th Element: 'Enworldment'« (»Peti element: 'posvjetovljenje'«). Radman je u svojem izlaganju kritički pristupio tzv. »4E-teoriji« u kontekstu suvremenih rasprava filozofije uma. Slijedilo je izlaganje »World, Body, and Emotions« (»Svijet, tijelo i emocije«) Mateje Centa Strahovnik (Slovenija), u kojemu je razmatrala emocije kao odgovor ljudskih bića na svijet, tj. na podražaje iz okoline. Prvi blok izlaganja sekcije A zaključio je Béla Mester (Mađarska) izlaganjem »The Concept of the World as a Question of the Modernity and the Problem of Alienation« (»Koncept svijeta kao pitanje moderniteta i problem alijenacije«), u kojemu je razmatrao otuđenje u modernome svijetu. Drugi blok izlaganja sekcije A otvorio je Bojan Žalec (Slovenija) izlaganjem »Art and Culture as a Resonance with the World« (»Umjetnost i kultura kao rezonancija svijeta«), u kojemu je na inovativan i zanimljiv način predstavio shvaćanje umjetnosti i kulture kao razumske interakcije sa svijetom. Sljedeći na redu bio je Vojko Strahovnik (Slovenija) s izlaganjem »The Problem of Disagreement in the Contemporary World« (»Problem neslaganja u suvremenom svijetu«). U svojem izlaganju razmatrao je fenomen neslaganja u vezi s politikom, svjetonazorima i moralnim pitanjima. Potom je Bernard Špoljarić (Hrvatska) zaključio sekciju A izlaganjem »The Ambiguity of the Term *mens* in the Translations of Spinoza's *Ethics*« (»Višeznačnost pojma *mens* u prijevodima Spinozine *Ethike*«). Kroz iscrpnu analizu različitih prijevoda Spinozine *Ethike*, Špoljarić je u svojem izlaganju istaknuo određene nedosljednost i odstupanja od Spinozine filozofije kada je riječ o prijevodu pojma *mens*.

Josip Berdica (Hrvatska) otvorio je sekciju B izlaganjem »Znanje u kulturi 'post-istine' i 'alternativnih činjenica'«, u kojemu je upozorio na određene probleme suvremenog doba vezane za fenomene »post-istine« i »alternativnih činjenica«. Iduće izlaganje »Big Data i digitalni bitak svijeta« održala je Ma-

rija Zelić (Hrvatska), u kojemu je analizirala radove Shoshane Zuboff, Franca Berardija i Jeana Baudrillarda, s posebnim naglaskom na koncepte *Big Data*, *connectivity*, *conjunction* i *simulakrum*. Denis Cvitković, Damir Žubčić, Saša Zavrtnik, Danijela Zec Gossain, Ivan Šimunić i Noa Ram Cvitković zatvorili su prvi blok sekcije B izlaganjem »Tko je sretan?«. U izlaganju je bilo riječi o »potrazi za srećom«, koja je shvaćena kao najelementarnija ljudska potreba. Prvo, a ujedno i posljednje izlaganje drugog bloka sekcije B održao je Marcus Knaup (Njemačka). U izlaganju pod naslovom »Nano-Welten und Integrative Bioethik« (»Nano-svjetovi i integrativna bioetika«), Knaup je iz kritičke perspektive integrativne bioetike tematizirao nezaustavljiv razvoj tehnike na primjeru nano-tehnologije. Prije završne rasprave i svečanog zatvaranja simpozija, Christo Todorov (Bugarska) održao je plenarno predavanje pod naslovom »Verstehen als Versuch 'in der Welt zu Hause zu sein'« (»Razumijevanje kao pokušaj ostvarenja 'biti kod kuće u svijetu'«), u kojemu je obrazložio tezu poimanja obrazovanja kao znanja, a ne kao razumijevanja. Zaključno treba reći da je međunarodni simpozij »Svijet u filozofiji«, koji je održan u okviru 30. *Dana Frane Petrića*, okupio veliki broj izlagača koji su svojim iscrpnim istraživanjima i različitim pristupima pojmu svijeta u filozofiji – uveličali i obogatili filozofsko-kulturnu i znanstvenu produkciju.

Josip Periša

30. Dani Frane Petrića, simpozij »Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu«

Od 25. rujna do 1. listopada 2022. godine u gradu Cresu održana je jubilarna, trideseta međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija *Dani Frane Petrića*. U okviru *Dana Frane Petrića*, od 28. rujna do 1. listopada 2022. godine, održan je međunarodni simpozij »Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu«. 30. *Dani Frane Petrića* bili su pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića, Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske te Primorsko-goranske županije, dok su glavni organizatori bili Hrvatsko filozofsko društvo

i Grad Cres. U suorganizaciji pojedinih dijelova i popratnih događanja također su sudjelovali i Hrvatsko bioetičko društvo, Europska akademija znanosti i umjetnosti, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Samostan sv. Frane u Cresu, Centar za napredne studije Jugoistočne Europe Sveučilišta u Rijeci, Vijeće Srpske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije, Srpsko kulturno društvo »Prosvjeta« i Croatia Records. Uz glavni organizacijski odbor krovne manifestacije, koji su predvodili predsjednik Hrvoje Jurić (Hrvatska), glavni tajnici Lidija Knorr (Hrvatska) i Jan Defrančeski (Hrvatska), te poslovna tajnica Mira Matijević (Hrvatska), programski odbor simpozija sastojao se od sljedećih članova: Bruno Ćurko (predsjednik odbora, Split), Josip Guć (Split), Elmana Cerić (Sarajevo), Mislav Kukoč (Zagreb), Željka Metesi Deronjić (Zagreb) i Matija Mato Škerbić (Zagreb).

Prvog dana, 28. rujna. 2022. godine, u Osnovnoj školi Frane Petrića održana je »Svečana akademija povodom trideset *Dana Frane Petrića*«. Svečana akademija započela je govornima dobrodošlice creskih domaćina Josipa Pepea (Hrvatska), ravnatelja Osnovne škole Frane Petrića, i Marina Gregorovića (Hrvatska), gradonačelnika Grada Cresa. Zatim su uslijedili članovi organizacijskog tima ranih *Dana Frane Petrića*, koji su se prisjetili početaka ove manifestacije. Tako su redom nastupili: Mislav Ježić (Hrvatska), Mislav Kukoč (Hrvatska), Jasminka Ćus-Rukonić (Hrvatska) i Sergio Negovetić (Hrvatska). Nakon prisjećanja na početke *Dana Frane Petrića*, Hrvoje Jurić (Hrvatska) održao je obljetničko predavanje pod naslovom »Prvih trideset *Dana Frane Petrića*«. Potom su održana dva predavanja o Frani Petriću. Lino Veljak (Hrvatska) održao je predavanje naslovljeno »More u Petrićevom djelu«, u kojem je izložio Petrićeva prirodno-filozofijska razmatranja mora. Zadnje predavanje prvoga dana, pod naslovom »*Pametnan grad* kao *sretan grad* suvremenog doba«, održao je Ivan Perkov (Hrvatska). Perkov je tim izlaganjem usporedio Petrićev utopijski *sretan grad* sa suvremenim konceptom *pametnih gradova*. Kao glazbena pratnja, ovo je događanje upotpunio creski gitarist Filip Flego (Hrvatska).

Drugog dana, 29. rujna 2022. godine, održano je pet sesija podijeljenih na tri tematska bloka: (1) »S Petrićem u žarištu«; (2) »Filozofija Pavla Vuk-Pavlovića« i (3) »Odgoj i obrazovanje«. Tematski blok »S Petrićem u žarištu« sastojao se od tri sesije, koje su održane na hrvatskom i engleskom jeziku. Nakon otvaranja skupa i pozdravnog govora, prvu sesiju prvog tematskog bloka otvorile su Rózsa Bertók i Zsófia Bécsi (Mađarska) izlaganjem pod naslovom »Patrizi's Utopia« (»Petrićeva

utopija«). U svojem izlaganju prikazale su genezu Petrićeva sretna grada, od Aristotela do renesansnih misli o utopiji, te su analizirale moguće razlike između Petrićeva koncepta utopije i tadašnjih koncepta utopije. Sesiju na engleskom jeziku zaključio je Tomáš Nejeschleba (Češka) izlaganjem »Valeriano Magni's Light Metaphysics and Its Renaissance Predecessors« (»Metafizika svjetla Valeriana Magnija i njezine renesansne preteče«). Nejeschleba je prikazao epistemološku, fizičku i metafizičku razinu pojma svjetla u filozofiji Valeriana Magnija te je analizirao genezu Magnijeve teorije svjetla koja svoje korijene vuče iz platoničke tradicije kojoj je pripadao i sâm Frane Petrić. Nakon rasprave i kraće pauze uslijedila je druga sesija prvog tematskog bloka. Tu je sesiju otvorio Dževad Zečić (Bosna i Hercegovina) izlaganjem »Tetraktij kod Ikhwan al-Safe i Frane Petrića«, u kojem je usporedio ulogu pitagorovskog tetraktija u filozofijama Ikhwan al-Safe i Frane Petrića. Zatim je slijedio Fulvio Šuran (Hrvatska) s izlaganjem pod naslovom »Petrićeva politička znanost – između filozofije i vojne vještine«. Šuran je izložio Petrićevu cjelovitu političku misao koja se temeljila na mislima firentinske i venecijanske političke misli. Nakon Šurana nastupio je Pavao Žitko (Hrvatska) s izlaganjem »Petrićev estetičko-poetički izričaj u filozofijskoj interpretaciji Benedetta Crocea«. Cilj je ovog izlaganja bio pokazati Croceovu objektivnu analizu Petrićeve estetičke misli koja se bazirala na manje poznatim dijelovima Petrićeve estetike, a koja je itekako važna za rehabilitaciju Petrićeve misli. Ovu sesiju zatvorili su Tatijana Petrić i Bruno Čurko (Hrvatska) izlaganjem »O Frani Petriću i hrvatskoj kulturi: analiza sadržaja programskih knjižica *Dana Frane Petrića*«. Petrić i Čurko analizirali su trideset programskih knjižica te su ispitali količinu izrađenih istraživanja, posebice onih koja su posvećena Frani Petriću, i koliki je utjecaj manifestacija *Dani Frane Petrića* imala na produkciju novih istraživanja vezanih uz Petrićevu misao i hrvatsku filozofiju općenito. Nakon rasprave i pauze počela je treća i završna sesija prvog tematskog bloka, koju su činila studentska izlaganja. Sesiju je otvorila Ana Daria Bokan (Hrvatska) izlaganjem pod naslovom »Povijesno-politički događaji i njihov utjecaj na hrvatsku renesansnu misao«. Bokan je svojim izlaganjem ukazala na povezanost društvenog konteksta i političkih događanja renesanse koji su utjecali na razvoj tadašnje hrvatske filozofske misli. Zatim je Klara Mlinarević (Hrvatska) izložila »Život i stvaralaštvo Frane Petrića«, saževši biografiju i osnove Petrićeve filozofske misli. Nakon Mlinarević, Magdalena Galić Stipančić (Hrvatska) održala je izlaganje pod naslovom »Petrićeva *Nova sveopća filozofija*

– odnos prema religiji i kršćanstvu«. Galić Stipančić dala je pregled *Nove sveopće filozofije* te analizirala njen utjecaj na kršćanstvo i religiju. Ovu studentsku sesiju zatvorila je Iva Tomas (Hrvatska) izlaganjem »Petrićeva književna djela«, kojim je analizirala Petrićevo književno stvaralaštvo.

Nakon rasprave i duže pauze za ručak, Bernard Špoljarić (Hrvatska) otvorio je sesiju drugog tematskog bloka »Filozofija Pavla Vuk-Pavlovića«. Špoljarić je svojim izlaganjem »Prijevod pojma *cogitatio* u *Spinozinoj nauci* Pavla Vuk-Pavlovića« preispitao opravdanost Vuk-Pavlovićeve prijevoda Spinozina pojma *cogitatio*, koji ne koristi uobičajen prijevod »mišljenje«, već koristi pojam »svjesnost« i »duhovnost«. Zatim je Josip Guć (Hrvatska) održao izlaganje pod naslovom »O čovjekolikim dvonošcima i (ne-)ljudskim životinjama«. Izlaganje se temeljilo na Vuk-Pavlovićevoj tvrdnji da bez svijesti o odgovornosti nema čovjeka, a sukladno tome u izlaganju se problematiziralo i posredno određivanje čovjeka kroz ne-ljudska bića. Sesiju su zaključili Ivana Zagorac i Tomislav Dretar (Hrvatska) izlaganjem »Ima li u odgoju mjesta za ljubav? Spor između Vuk-Pavlovića i Maxa Schelera«, u kojem su problematizirali ulogu ljubavi u odgoju na temelju usporedbe Vuk-Pavlovićeve i Schelerove misli, koje su se usprkos različitoj terminologiji pokazale kao slične.

Nakon rasprave i kraće pauze uslijedila je posljednja sesija koja je pripadala trećem tematskom bloku »Odgoj i obrazovanje«. Sesiju su otvorile Jerneja Herzog i Katja Kozjek Varl (Slovenija) izlaganjem pod naslovom »Osobni interes likovnih pedagoga za umjetničke prakse u interakciji s vlastitim pedagoškim radom«. Herzog i Kozjek Varl predstavile su dio većeg istraživanja kojim su istražile zainteresiranost osnovnoškolskih učitelja likovne umjetnosti za suvremenu umjetničku praksu. Zatim su izlagali Bruno Čurko (Hrvatska) i Elmana Cerić (Bosna i Hercegovina). U izlaganju »Važnost logike kao nastavnog predmeta u srednjim školama i na fakultetima« kritički su analizirali ulogu logike kao nastavnog predmeta srednjih škola i fakulteta Republike Hrvatske i susjednih zemalja te su istaknuli brojne probleme vezane uz implementaciju logike koja je ključan nastavni predmet 21. stoljeća. Ovu završnu sesiju prvog dana zatvorila je Nives Triva (Hrvatska) izlaganjem »Šest posto«. U izlaganju je razmotrila rezultate ankete koja je provedena u Gimnaziji Antuna Vrančića u Šibeniku, prema kojoj tek šest posto učenika voli boraviti u školi. Nakon rasprave i kraće pauze, predstavljena su recentna izdanja, čime je ujedno i završio prvi dan simpozija. Predstavljena su sljedeća izdanja: (1) Tomislav Krznar (ur.), *Filozofija*

ja i stvaralaštvo; (2) Goran Sunajko, Hrvoje Jurić, Marija Selak Raspudić (ur.), *Praktička ontologija: povodom 70 godina Lina Veljaka*; (3) Boško Pešić (ur.), *O slobodi*; (4) Predrag Finci, *U unutarnjem, istina*; (5) Matija Mato Škerbić, *Filozofija sporta: nastanak i razvoj jedne discipline*; (6) Ivo Džinić, *Dinamika razvoja kulture: tragedija – drama – ironija*; (7) Katica Burić Čenan, *Zadarski slavuji*. Predstavljajući su bili: Ivo Džinić, Jakov Erdeljac, Lidija Knorr, Hrvoje Jurić, Ivana Zagorac, Erik Brezovec i Bruno Ćurko.

Drugog dana, 22. rujna 2022. godine, održano je pet sesija podijeljenih na četiri tematska bloka: (1) »30 godina od smrti Ivana Fochta (1927. – 1992.)«; (2) »Suvremena hrvatska filozofija«; (3) »Teme iz hrvatske filozofije, znanosti i kulture«; (4) »Filozofija i književnost«. Sesije su održane na hrvatskom jeziku. Prvu sesiju, koja je pripadala prvom tematskom bloku, otvorio je Predrag Finci (Ujedinjeno Kraljevstvo) izlaganjem »Estetika i sjećanje (O Franji Markoviću i Ivanu Fochtu)«. Svojim je izlaganjem prikazao odnos između Markovićeve i Fochtove estetičke teorije. Zatim je uslijedio Tomislav Škrbić (Hrvatska) s izlaganjem »Modaliteti umjetnosti u ontologiji umjetnosti Ivana Fochta«, kojim je analizirao Fochtovo razlikovanje umjetničkih i neumjetničkih bića koje je utemeljeno u samom bitku umjetnosti. Završno izlaganje, naslovljeno »Od filozofije i estetike preko mikologije do bioetike i biofilije: Ivan Focht i gljive«, održao je Hrvoje Jurić (Hrvatska). Svojim je izlaganjem nastojao pokazati povezanost Fochtovih filozofijsko-estetičkih misli i mikoloških istraživanja.

Nakon rasprave i kratke pauze, Ivo Džinić (Hrvatska) otvorio je prvu sesiju drugog tematskog bloka. Svojim je izlaganjem »Kulturno-kritički misaoni obrazac Stjepana Zimmermanna« izložio Zimmermannovu tezu o krizi kulture. Drugi po redu bio je Jan Defrančeski (Hrvatska) s izlaganjem »Filozofija stvaralaštva Marijana Tkalčića«, u kojem je izložio osnove Tkalčićeve nedovršene filozofije stvaralaštva u kojoj se očituje njegov koncept »dijalektičkog realizma«. Završno izlaganje ove sesije bilo je naslovljeno »Problem znanstvenosti filozofije kod Edmunda Husserla i Ante Pažanina«, a izložili su ga Boško Pešić i Martina Ivanović (Hrvatska). U svojem su izlaganju problematizirali Husserlovu tvrdnju, kojom se bavio i Pažanin, da je znanstveno znanje rezultat znanstvene obrade »svijeta života«. Zatim je uslijedila rasprava i kraća pauza, nakon kojih je Marija Lucin (Hrvatska) otvorila studentsku sesiju drugog tematskog bloka. Izlaganjem »Od mračne strane ljudske prirode do punoće ljudskog bivstvovanja«, Lucin je analizirala dualistički pogled na ljudsku unutrašnjost kao sukob dobra i zla, te je

istaknula moguće razrješenje tog konflikta u punoći bivanja koju u svojoj misli opisuje Pavao Vuk-Pavlović. Drugo izlaganje ove sesije, pod naslovom »Problem radikalnog zla u misli Milana Kangrgić«, održao je Juraj Bobanović (Hrvatska). Bobanović je izložio Kangrgićeve teze o radikalnom zlu te je komparirao s filozofskim klasicima kao što su Rousseau i Arendt. Studentsku sesiju zaključila je Ana Klasnić (Hrvatska) izlaganjem »Filozofska antropologija Nikole Skledara«, u kojem je izložila interdisciplinarnu temelje Skledarove antropologije.

Nakon rasprave i duže pauze za ručak, Luka Janeš (Hrvatska) je otvorio četvrtu sesiju tematskog bloka »Teme iz hrvatske filozofije, znanosti i kulture«. Svojim je izlaganjem »Uloga Nikole Vitova Gučetića u promicanju kritičkog mišljenja u drugoj polovici 16. stoljeća« prikazao misao i život Nikole Gučetića kao jednog od najznačajnijih hrvatskih mislilaca uopće. Zatim je uslijedio Sead Alić (Hrvatska) s izlaganjem pod naslovom »Dževad Sulejmanpašić, začetnik filozofije medija Jugoistočne Europe«. Alić je svojim izlaganjem ukazao na važnost Sulejmanpašićeva djela *Žurnalizam – razarač čovječanstva*, u kojem je detaljno analiziran utjecaj medija na društvo u cjelini, kao što je istaknuta i potreba za daljnjim filozofijskim istraživanjem istih. Sesiju su zaključili Pavao Žitko i Lucija Leventić (Hrvatska) izlaganjem »Mitopoetsko mišljenje i prirodnoznanstveni determinizam kod Ivana Supeka«, u kojem su prikazali Supekovo razmišljanje o mitskom poimanju prirodnih uzroka te ga usporedili sa suvremenim prirodnoznanstvenim determinizmom.

Nakon rasprave i pauze uslijedila je zadnja sesija drugog dana koja pripadala tematskom bloku »Filozofija i književnost«. Sesiju je otvorio Josip Periša (Hrvatska) izlaganjem »Filozofijsko problematiziranje Krležina predgovora *Podravske motivima* Krste Hegedušića«, u kojem je izložio i problematizirao teorijske temelje Krležine estetike iz njegova predgovora *Podravske motivima*. Sesiju je zaključio Haris Cerić (Bosna i Hercegovina) izlaganjem »Pohvala ljudske gluposti u stripovima Dubravka Matakovića«. Cerić je svojim izlaganjem dao filozofsko-sociološku analizu Matkovićeve cinične umjetnosti. Nakon rasprave i pauze, u creskoj palači Moise, održana je tribina: »Tradicija i suvremenost u glazbi«, kojom je zaključen drugi dan simpozija. Na tribini su nastupili Ratko i Radiša Teofilović, poznati kao Braća Teofilović. Osim glazbenog nastupa, razgovarali su o svojem specifičnom stilu kojim osuvremenjuju tradicionalnu glazbu regije.

Posljednjeg dana, 1. listopada 2022. godine, održane su tri sesije tematski podijeljene na tri bloka: (1) »Hrvatska politička kultura«; (2)

»Prošlost u sadašnjosti filozofije i kulture«; (3) »Recentna pitanje hrvatske filozofije, znanosti i kulture«. Sve su sesije održane na hrvatskom jeziku. Prvu je sesiju otvorila Ivana Zagorac (Hrvatska) izlaganjem »O ludacima, mahnitima i siromašnima u staroj hrvatskoj periodici«. Svrha je izlaganja bila, kroz analizu novinskih članaka iz druge polovice 19. stoljeća, preispitati status siromašnih i mentalno oboljelih osoba u tadašnjem hrvatskom društvu. Zatim je uslijedilo izlaganje Mislava Kukoča (Hrvatska) pod naslovom »Praxis i nasljeđe Hrvatskog proljeća: od jugoslavenske do hrvatske filozofije prakse«. Kukoč je svojom detaljnom analizom prikazao povijest praksisovaca u vrijeme i nakon *Hrvatskog proljeća*. Sesiju su zaključili Erik Brezovec i Mateja Župančić (Hrvatska) izlaganjem »Domoljublje u Republici Hrvatskoj: fenomenologijsko-sociološka perspektiva«. Brezovec i Župančić ponudili su fenomenologijsko-sociološku analizu fenomena domoljublja u Hrvatskoj, koja je bila temeljena na empirijskim podacima istraživanja »Percepcije domoljublja u Republici Hrvatskoj«.

Nakon kratke pauze, drugu sesiju otvorio je Damir Kukić (Bosna i Hercegovina) izlaganjem pod naslovom »Kreiranje prošlosti«. Kukić je svojim izlaganjem analizirao pojam »kultura sjećanja«. Zatim je uslijedio Ivan Smiljanić (Hrvatska) s izlaganjem »O pojmu i smislu povijesnoga zbivanja u filozofiji Julija Makanca«, u kojem je prikazao Makančev koncept povijesnoga zbivanja koji je izgrađen na temelju suprotnosti povijesne znanosti i prirodnih znanosti. Sesiju je zatvorio Matija Mato Škerbić (Hrvatska) izlaganjem »Kršćanstvo i sport u Hrvatskoj tijekom 20. i 21. stoljeća – pregled stanja«. Škerbić je u svojem izlaganju prikazao odnos Katoličke Crkve i sporta u Hrvatskoj.

Nakon rasprave i kratke pauze uslijedila je posljednja i završna sesija simpozija. Sesiju je otvorio Jakov Erdeljac (Hrvatska) izlaganjem »Suvremena hrvatska filozofija u kontekstu filozofije kulture«. Erdeljac je svojim izlaganjem otvorio raspravu o primjerenosti metode integrativne bioetike, što se odnosi na njene potencijale za bavljenje problemima koje donosi proučavanje kulture. Ovu sesiju, a time i cijeli simpozij, zaključili su Hrvoje Jurić, Luka Perušić, Lidija Knorr i Jan Defrančeski (Hrvatska) izlaganjem pod naslovom »Osvrti na pandemiju koronavirusa u hrvatskoj humanističkoznanstvenoj i društvenoznanstvenoj literaturi«. Autori su predstavili dio recentnog istraživanja provedenog na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, koje se bavi dokumentiranjem znanstvenog rada na temu koronavirusa izdanog u razdoblju od 2020. do 2022. godine.

Potrebno je naglasiti kako interes za ovaj skup, a s time i hrvatsku filozofiju, raste iz godine u godinu. Tomu svjedoči veliki broj izlagača i bogati popratni sadržaj ovogodišnjeg simpozija »Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu«.

Tomislav Dretar